

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО
(підпис)
« _____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійної програми «Фінанси»

на тему: Управління ліквідністю банків

Здобувачки групи Ф.м–31
(шифр групи)

Давиденко Тетяни Юріївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Тетяна Давиденко
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник д.е.н., доцент Павло Рубанов
(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
Лариса ГРИЦЕНКО

(підпис)

«21» жовтня 2024 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістр

Здобувачки групи Ф.м – 31 Інституту бізнесу, економіки та менеджменту спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Давиденко Тетяни Юріївни

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача (ки))

Тема роботи: Управління ліквідністю банків

Затверджено наказом по СумДУ № 1058-VI від «17» жовтня 2024 р.

Термін здачі здобувачкою завершеної роботи «25» листопада 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, навчальних посібників, дані фінансової звітності банків України та звітів НБУ, офіційні інформаційні веб-портали.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

аналіз підходів до трактування поняття «ліквідність банку»; систематизація факторів впливу на ліквідність банків та розробка їх класифікації; дослідження науково-методичних підходів до формування системи управління ліквідністю банку та окремих її елементів; загальна оцінка стану ліквідності банків України; аналіз ефективності механізму управління ліквідністю банків (на прикладі АТ КБ «Приватбанк»); виявлення основних проблем в управлінні ліквідністю банків України; пошук можливих рішень та методів удосконалення системи управління ліквідністю на мікро- та макрорівнях.

Дата видачі завдання: «21» жовтня 2024 р.

Керівник д.е.н., доцент Павло Рубанов

(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Завдання прийнято до виконання «21» жовтня 2024 р.

Тетяна Давиденко

(підпис)

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістр
на тему:
«Управління ліквідністю банків»
Давиденко Тетяна Юріївни

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 41 сторінках; список використаних джерел складається з 46 найменувань. Робота містить 6 таблиць, 14 рисунків, а також 2 додатки.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. У сучасних умовах економічної нестабільності, викликаній як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, зокрема, наслідками повномасштабної війни, питання ефективного управління ліквідністю для банків України набуває особливої актуальності. Відсутність належного управління може спричинити не лише фінансові труднощі окремого банку, але й викликати ланцюгову реакцію у всій банківській системі, що матиме негативний вплив на стабільність фінансової системи загалом. Водночас ефективне управління ліквідністю дозволяє банкам забезпечувати фінансову стійкість, розширювати коло активних операцій та покращувати фінансові результати.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження теоретичних та актуальних практичних аспектів управління ліквідністю банків України з розробленням відповідних рекомендацій.

Методи дослідження: узагальнення, дедукція, порівняння, систематизація, метод групування та класифікації, аналіз та синтез, прогнозування, табличний та графічний метод аналізу даних.

Основний зміст і результати роботи. У першому розділі досліджені підходи до визначення «ліквідності банків», фактори впливу на ліквідність банку та підходи до формування системи управління ліквідністю банку. У другому розділі здійснено аналіз ліквідності банків України, ефективності механізму управління ліквідністю банку (на прикладі АТ КБ «Приватбанк»), актуальних проблем управління ліквідністю банків з наданням відповідних рекомендацій.

Ключові слова: ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВ, АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ, ФАКТОРИ ЛІКВІДНОСТІ, УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ, НОРМАТИВИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ.

Рік захисту роботи – 2024 рік.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ.....	7
1.1 Підходи до визначення поняття «ліквідність банків».....	7
1.2 Систематизація факторів впливу на ліквідність банку.....	14
1.3 Науково-методичні підходи до управління ліквідністю банку.....	18
2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	27
2.1 Загальна оцінка стану ліквідності банків України.....	27
2.2 Управління ліквідністю банку (на прикладі АТ КБ «Приватбанк»).....	34
2.3 Сучасні проблеми банків України з управління ліквідністю та шляхи їх вирішення.....	42
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТОК А Структура високоліквідних активів та зобов'язань банків України	56
ДОДАТОК Б Частка непрацюючих кредитів у банках України.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Ліквідність банків — це здатність банківських установ своєчасно і в повному обсязі виконувати зобов'язання перед клієнтами, контрагентами та іншими зацікавленими сторонами. Ліквідність банків насамперед є основою стабільності банківської системи, адже забезпечує довіру до банків з боку вкладників і кредиторів, а також створює передумови для сталого розвитку фінансового сектору.

У сучасних умовах мінливої економічної ситуації, особливо в періоди невизначеності та підвищеного рівня ризику, банкам України важливо оптимізувати ліквідність, балансуючи між стабільністю та дохідністю.

Забезпечення ліквідності набуває особливої важливості в умовах повномасштабної війни, коли банки потребують ефективного оперативного управління як на мікро- та і на макрорівні. Це передбачає розробку загальної монетарної політики НБУ з питань управління ліквідністю, а також внутрішніх стратегій і інструментів банків, які дозволяють швидко реагувати на зовнішні зміни та пом'якшувати їх негативний вплив.

Об'єктом дослідження є процес управління ліквідністю банків.

Предметом дослідження є сукупність науково-методичних та практичних підходів до управління ліквідністю банків.

Мета роботи – дослідження теоретичних та актуальних практичних аспектів управління ліквідністю банків України з розробленням відповідних рекомендацій.

Для досягнення поставленої мети поставлені і вирішені наступні **завдання**:

- систематизація підходів до трактування поняття «ліквідність банку»;
- систематизація факторів впливу на ліквідність банків та розробка їх класифікації;
- дослідження науково-методичних підходів до формування системи управління ліквідністю банку та окремих її елементів;
- оцінка загального стану ліквідності банків України;

- аналіз ефективності механізму управління ліквідністю банків на прикладі АТ КБ «Приватбанк»;
- виявлення основних проблем в управлінні ліквідністю банків України;
- пошук можливих рішень та методів удосконалення системи управління ліквідністю на мікро- та макрорівнях.

Методи дослідження, використані в роботі: узагальнення, дедукція, порівняння, систематизація, метод групування та класифікації, аналіз та синтез, прогнозування, табличний та графічний метод аналізу даних.

Апробація матеріалів роботи та їх оприлюднення в наукових виданнях:

Рубанов, П. М., & Давиденко, Т. Ю. (2024). Проблеми управління банківською ліквідністю та напрями їх вирішення. У *Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 28-29 листопада 2024. Суми.

Структура і зміст роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі досліджені підходи до визначення «ліквідності банків», фактори впливу на ліквідність банку та підходи до формування системи управління ліквідністю банку. У другому розділі здійснено аналіз ліквідності банків України, ефективності механізму управління ліквідністю банку (на прикладі АТ КБ «Приватбанк»), актуальних проблем управління ліквідністю банків з наданням відповідних рекомендацій.

Повний обсяг роботи становить 57 сторінок, зокрема 41 сторінки основного тексту, 6 таблиць, 14 рисунків та список літератури з 46 найменувань.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ

1.1 Підходи до визначення поняття «ліквідність банків»

Стабільна діяльність банківської системи в умовах кризових явищ має вирішальне значення для економіки країни. Банківська система відіграє ключову роль у фінансовому посередництві, забезпечуючи розрахунково-грошовий обіг, кредитування та зберігання грошових коштів. Однією з найважливіших характеристик стійкості банківської системи є ліквідність, як на макро-, так і на мікрорівні.

Дослідженню питання ліквідності банків присвячено велику кількість наукових робіт. Інтерес до даної тематики активно зростає, особливо в умовах кризових явищ, адже збільшується вплив такого фактору як невизначеність, що в свою чергу потребує пошуку найкращих практик управління ліквідністю банків та банківської системи загалом.

Проаналізувавши дані з однієї з найбільших бібліографічних та реферативних баз – Scopus, ми можемо прослідкувати підвищення інтересу до теми ліквідності банків (у розрізі робіт в предметній області економіки та фінансів) впродовж 2001–2024 рр. (рис.1.1). Найбільша кількість наукових робіт з даної тематики припала на 2022 рік.

Також задля візуалізації отриманої інформації з бази даних Scopus було використано програму для побудови бібліометричних мереж VOSviewer (рис. 1.2). Мапа показує ключові слова в розрізі тематики ліквідності банків. Найбільш вживані терміни згруповані в 4 кластери та включають наступні поняття: банківський капітал, фінансова стабільність, Базель III, створення банківської ліквідності, фінансові кризи, банківський ризик, прибуток банку, монетарна політика тощо.

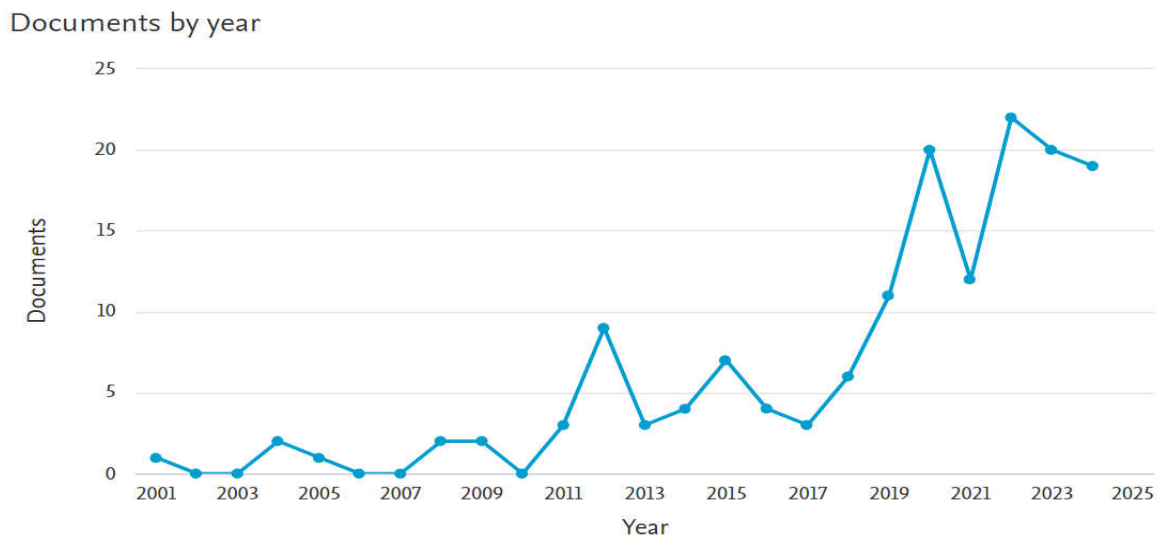

Рисунок 1.1 – Кількість публікацій на тему ліквідності банків з 2001 року до жовтня 2024 р. в бібліографічній базі даних Scopus

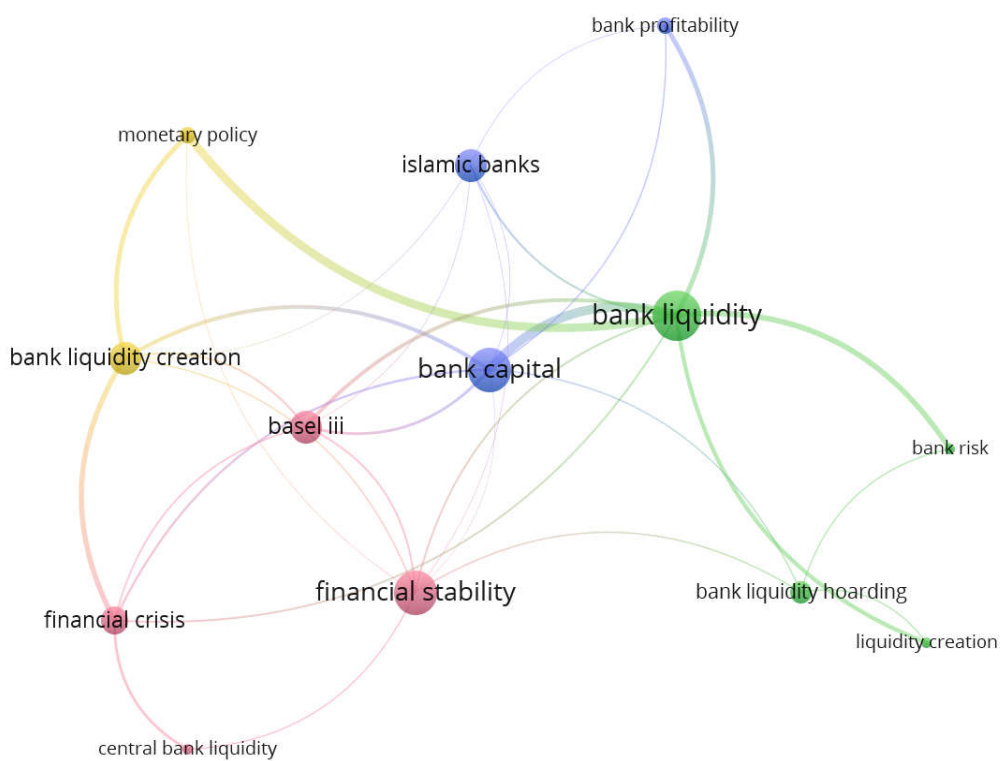

Рисунок 1.2 – Мапа найбільш вживаних термінів в публікаціях на тему ліквідності банків

Джерело: побудовано автором з використанням VOSviewer

Загалом, розкриттю сутності поняття «ліквідність банку» присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а також досліджень різних фінансових інституцій, у т.ч. Центральних банків країн.

Дослідженням ліквідності банків займалися такі науковці, як Серпенінова та ін. (2011), Безвух, С. В. (2015), Руденок, О. А., & Волков, В. В. (2018), Косарева, І.П., & Крамська, Д.О. (2018), Новосолова, О. (2020), Чібісова, В. Ю. (2020), Павленко та ін. (2021), Касьянов В. В., & Нікольчук Ю. М. (2022), Грудзевич, У., & Дребот, Н. (2023), Крупка, М. (2023), Гаркуша, Ю., & Антонюк, А. (2024), Вінниченко, О. (2024) та інші.

Було проаналізовано декілька наукових робіт та офіційних джерел центральних банків, зокрема НБУ та ФРС, та визначено різноманітні підходи до трактування поняття «ліквідність банку» (табл.1.1). У визначеннях поняття «ліквідність банку» науковці та центральні банки виділяють два основних підходи:

- 1) ліквідність як наявний обсяг ресурсів, які можуть бути використані для виконання зобов'язань в короткий термін;
- 2) ліквідність як здатність банку своєчасно виконувати грошові зобов'язання, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів, виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів.

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення поняття «ліквідність банку»

Джерело	Визначення поняття	Недоліки визначення поняття
Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (2024)	«Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати)»	Під «іншими витратами» (як напрям використання коштів) можна розуміти вже наявні зобов'язання з їх фінансування. Тому доцільніше використовувати термін «активні операції» або аналогічний, адже у визначенні НБУ ймовірно йдеться саме про потенційні напрями використання коштів та розширення діяльності

Продовження таблиці 1.1

Джерело	Визначення поняття	Недоліки визначення поняття
Новосьолова (2020, с. 77)	«Ліквідність банку – це здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, задовольняти запити платоспроможних клієнтів на кредитні кошти за умови забезпечення позитивної маржі та виконання нормативів банківської діяльності, встановлених регулятором»	Виконання нормативних вимог – це лише формалізовані мінімальні/порогові умови забезпечення ліквідності банку, тоді як перша частина визначення описує рівень ліквідності, який може мати широкий діапазон. Тому поєднання постійних і змінних величин ліквідності є не достатньо коректним
Чібісова (2020, с.351)	«У сучасному розумінні ліквідність – це динамічний стан, якісна характеристика суб'єкта фінансового ринку, яка характеризує його здатність своєчасно та в повному обсязі відповідати за всіма поточними (передбачуваними) та непередбачуваними зобов'язаннями (у момент їх виникнення та у валюті їх виникнення, а також у майбутньому, без значних втрат для прибутку банку) та можливість збільшувати приріст активів шляхом надання кредитів, емісії платіжних засобів, у межах обраної стратегії розвитку банку»	Необхідність враховувати «непередбачувані зобов'язання» взагалі позбавляє можливості оцінювати будь-які показники ліквідності в умовах повної невизначеності щодо строків і суми зобов'язань. Більш доцільно було б використати у даному випадку «потенційно можливі зобов'язання», які можна враховувати, зважаючи на ризики та вплив внутрішніх та зовнішніх факторів
Руденок & Волков (2018, с.106)	«Ліквідність банку – це його спроможність вчасно та з найменшими витратами виконати вимоги щодо погашення зобов'язань та бути здатним задовольняти запити своїх клієнтів в наданні кредитів»	Тут потенціал ліквідності обмежується лише можливостями забезпечити запити з кредитування, без урахування інших активних операцій банку
Крупка (2023, с.377)	«У вузькому розумінні ліквідність розглядають на рівні банку як спроможність залучати кошти із зовнішніх джерел, задовольняти попит на кредитні ресурси, розширювати обсяги операцій відповідно до стратегії розвитку»	«Спроможність залучати кошти із зовнішніх джерел» характеризує кредитоспроможність і тому виходить за межі поняття ліквідності, тим більше у вузькому розумінні. Крім того, спроможність залучати кошти залежить від зовнішніх факторів, які постійно змінюються. Тобто виникає фактор невизначеності, що в подальшому ускладнить розрахунки ліквідності банку
Board of Governors of the Federal Reserve System (2019)	«Ліквідність – це показник наявних у банків готівки та інших активів для швидкої оплати рахунків і виконання короткострокових ділових і фінансових зобов'язань»	Ліквідність розглядається лише з точки зору виконання вже наявних зобов'язань, без урахування забезпеченості ліквідними ресурсами для додаткової реалізації привабливих ділових можливостей (з фінансування запитів клієнтів, інвестування у цінні папери тощо)

Джерело: складено автором

У першому підході, який розглядає центральний банк США – Федеральна Резервна Система (далі – ФРС), ліквідність банку вимірюється в конкретний

момент часу і розглядається як запас. Даний підхід не враховує динамічні зміни в часі, а саме постійний приплив та відтік коштів. Підхід ФРС має декілька недоліків:

– запас ліквідності показує лише стан на певний момент часу, але не враховує, як швидко банк зможе поповнити ліквідність або розрахуватися за зобов'язаннями, якщо виникне потреба;

– наявність значного обсягу ліквідних активів може створювати хибне уявлення про фінансову стійкість банку, однак, якщо структура зобов'язань короткострокова, навіть великий запас ліквідності може бути недостатнім;

– міжнародна практика показує, що регулятори періодично оновлюють нормативи ліквідності (наприклад, LCR, NSFR), які орієнтуються на потоки. Тож використання цього підходу може не відповідати сучасним вимогам регуляторів.

В другому підході ліквідність банку розглядається як потік, адже ліквідність фактично вимірюється через динаміку припливу та відтоку грошових коштів за певний період та полягає у їх збалансуванні. Такий підхід розділяють більшість науковців, зокрема Новосьолова (2020), Чібісова (2020), Руденок & Волков (2018).

Визначення ліквідності через потік є найбільш актуальним на сьогодні, адже банком враховуються поточні та майбутні грошові потоки завдяки чому банківські установи можуть прогнозувати свою діяльність та рівень ліквідності не тільки в короткостроковій, а й середньо- та довгостроковій перспективі.

Крім того, потоковий підхід допомагає визначити розриви ліквідності між строками та сумами погашення активів і зобов'язань. Це дає змогу ідентифікувати періоди підвищеного ризику і підготуватися до шоківих сценаріїв заздалегідь.

Визначивши основні аспекти та недоліки у трактуванні поняття, пропонуємо власне визначення: «Ліквідність банку – здатність банку збалансовувати власні, залучені та позикові ресурси з розміщеними активами за обсягами та строками з одночасним потенційним розширенням активних операцій».

У всіх визначеннях прослідковується наявність різних суб'єктів, які взаємодіють з банком, зокрема регулятор та клієнти. Тож було визначено поняття «ліквідність банку» може розглядатись залежно від інтересів основних стейкхолдерів, які беруть участь у фінансових відносинах з банком (рис. 1.3).

НБУ розглядає ліквідність банків як ключовий елемент стабільності всієї банківської системи. Акціонери зацікавлені у збільшенні прибутків банку та у зростанні вартості капіталу, адже банк є бізнесом для даної категорії стейкхолдерів.

Менеджмент банку прагне балансувати між ліквідністю та прибутковістю, адже при збільшенні буферів ліквідності та фактично підвищенні фінансової стійкості, одночасно знижується прибутковість банків. Клієнти в свою чергу очікують стабільності та доступу до своїх коштів та банківських послуг у будь-який час.

Інтереси стейкхолдерів щодо ліквідності банків

Для регуляторів та наглядових органів (НБУ)

- Зацікавлені в збалансуванні активів та зобов'язань за строками та сумами та у доотриманні банками нормативів ліквідності (LCR, NSFR)
- Пріоритет в контексті управління ліквідністю банків: забезпечення стабільності банківської системи

Для акціонерів

- Зацікавлені в максимізації прибутків
- Пріоритет в контексті управління ліквідністю банку: довгострокове зростання капіталу

Для менеджменту банку

- Зацікавлені у вчасному виконанні зобов'язань перед клієнтами та контрагентами
- Пріоритет в контексті управління ліквідністю банку: збереження оптимального балансу між ліквідністю та дохідністю

Для клієнтів

- Зацікавлені в збільшенні запасу ліквідності банків (гарантія доступності коштів на рахунках і вчасного виконання фінансових зобов'язань)

Рисунок 1.3 – Інтереси та пріоритети управління ліквідністю банків серед стейкхолдерів

Джерело: складено автором

Аналіз підходів Безвуха (2015) та Косаревої & Крамської (2018) до розкриття сутності поняття «ліквідності банку» виявив, що ці автори пов'язують його з наступними економічними категоріями: «ліквідність банківської системи», «ліквідність балансу», «ліквідність активів», «ліквідність пасивів» (рис. 1.4).

Зазначені поняття є взаємопов'язаними, адже ліквідність активів і пасивів прямо впливають на ліквідність балансу. В свою чергу ліквідність балансу

комерційного банку є підсистемою загальної ліквідності банку, а ліквідність банків визначає ліквідність банківської системи країни в цілому (Косарева & Крамська, 2018, с. 101).

Рисунок 1.4 – Взаємозв'язок «ліквідності банку» з «ліквідністю банківської системи», «ліквідністю балансу», «ліквідністю активів» та «ліквідністю пасивів»
Джерело: складено автором за (Безвух, 2015; Косарева & Крамська, 2018; Павленко та ін., 2021, с. 4)

Таким чином, ліквідність банку є багатогранним поняттям, що охоплює не лише своєчасне виконання зобов'язань покладених на банк, але й управління ресурсами, пошук постійного балансу між підвищенням прибутковості та підтриманням запасу ліквідності, що є однією з основних складових фінансової стійкості комерційного банку.

1.2 Систематизація факторів впливу на ліквідність банку

Для успішного управління ліквідністю банків важливо правильно оцінювати ризики та прогнозувати виникнення різноманітних факторів, які мають прямий або опосередкований вплив на рівень ліквідності. Систематизація цих факторів дозволить розробити найбільш ефективні стратегії та тактичні дії для управління ліквідністю комерційного банку.

В економічній науковій літературі найбільш поширеним підходом є поділ факторів впливу на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). Такий підхід розділяють науковці, які фактично започаткували дослідження теми ліквідності банків, наприклад, Герасимович А. М. та ін. (2004), а також сучасні науковці такі як Коваленко В.В. (2020), Безвух С.В. (2015) та інші.

Однак, більшість сучасних авторів, продовжуючи попередні дослідження, розширюють класифікацію факторів впливу на ліквідність банку. Наприклад, Косарева І.П. та Крамська Д.О. (2018) зазначають, що фактори впливу на ліквідність банку поділяються на внутрішні (фінансові та нефінансові) та зовнішні (загальні та спеціальні). Крім того, Безвух (2015) додатково виділяє екзогенні фактори, як фактори непрямого впливу, а ендогенні – прямого впливу. В свою чергу, зовнішні фактори поділяються на декілька рівнів – фактори мегасередовища на світовому рівні, макросередовища на національному рівні, мезосередовища на рівні банківської системи та внутрішні фактори (мікросередовища) на рівні окремих банків (Безвух, 2015).

Вінниченко О.В. (2024) пропонує дещо іншу класифікацію факторів впливу, а саме виділяє серед зовнішніх факторів дві окремі групи – на міжнародному рівні та на загальнодержавному рівні. Внутрішні фактори поділяє на фінансові та організаційні.

Тож у більшості розглянутих класифікацій факторів впливу на рівень ліквідності банківських установ спостерігаємо додатковий розподіл саме зовнішніх факторів на окремі групи.

Незважаючи на те, що фактори зовнішнього впливу не є безпосереднім об'єктом управлінських дій, вони відіграють важливу роль у стратегічному плануванні діяльності банку, в т.ч. у підтриманні ліквідності на належному рівні за будь-яких змін. Детальне дослідження зовнішніх факторів дозволяє управлінцям банку передбачити нові можливості та потенційні загрози, провести підготовку до можливих наслідків кризових явищ та надзвичайних ситуацій.

Значна кількість науковців, в тому числі зарубіжних, поглибилися в дослідження факторів впливу на ліквідність банків, використовуючи регресійні моделі, щоб не тільки теоретично, але й практично довести наявність та силу зв'язку.

Dini Hariyanti та ін. (2020) провели емпіричний аналіз факторів, що впливають на банківську ліквідність індонезійських банків та виявили, що внутрішні фактори мають більший вплив на ліквідність банку, аніж зовнішні: ROA (рентабельність активів) як внутрішній фактор має позитивний і значний вплив на результативний показник – LDR (співвідношення кредитів до депозитів), NPL (рівень непрацюючих кредитів) має негативний і значний вплив на LDR, тоді як ВВП (зовнішній фактор) має позитивний і значний вплив на LDR. CAR (коефіцієнт адекватності капіталу), OER (коефіцієнт операційної ефективності) і TPF (кошти від третіх осіб – клієнтів та інвесторів) як внутрішні фактори, інфляція та обмінний курс як зовнішні фактори не впливають на LDR.

Аналогічне дослідження проводили і Morina & Qarri (2021) та виявили, що непрацюючі кредити, адекватність капіталу та відсоткові ставки за кредитами мають значний вплив на ліквідність банків Косово, що була виражена співвідношенням ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. У даному дослідженні не було виявлено вплив ВВП та ROA на ліквідність банків (Morina & Qarri, 2021, с. 236).

Більш сучасні дослідження, узагальнюють ліквідність банків у показнику покриття ліквідністю – LCR. Наприклад, Anindyajati & Hanggraeni (2022) провели емпіричне дослідження серед банків Індонезії задля врахування головних факторів впливу на показник покриття ліквідністю з метою підготовки до запровадження

даного коефіцієнта для всіх комерційних банків Індонезії (Anindyajati & Hanggraeni, 2022, с.2). Крім того, Anindyajati & Hanggraeni (2022) розглядали вплив факторів з розрізі періодів «до пандемії» та «під час пандемії». Результати даного дослідження представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Зміна характеру та сили зв'язку незалежних змінних із LCR до та під час пандемії Covid

Незалежна змінна	До пандемії		Під час пандемії	
	Характер впливу	Значимість впливу	Характер впливу	Значимість впливу
<i>Показники, які змінились за характером та силою впливу</i>				
Сукупні активи	Негативний (-)	Не суттєвий	Негативний (-)	Суттєвий
Облікова ставка				
Непрацюючі кредити	Негативний (-)	Суттєвий	Позитивний (+)	Суттєвий
<i>Незмінні показники</i>				
CASA (безстрок.депозит)	Позитивний (+), Суттєвий			
Коефіцієнт достатності капіталу				
Рентабельність активів	Негативний (-), Суттєвий			
ВВП	Негативний (-), Не суттєвий			

Джерело: складено автором за (Anindyajati & Hanggraeni, 2022, с.9)

Проведений аналіз підходів науковців до виокремлення факторів впливу на ліквідність банку дозволив зробити розподіл факторів за різними класифікаційними ознаками (табл. 1.3). Зазначені групи факторів можна поділити ще на менші підгрупи. Наприклад, внутрішні фактори можна поділити на такі підгрупи, як фінансові та нефінансові (Косарева & Крамська, 2018, с.102) або на фінансові та організаційні (Вінниченко, 2024, с.204). Зовнішні фактори можна додатково розділили за секторною ознакою на фінансові, економічні, соціальні, політичні, технологічні. Такий поділ є базовим, однак за потреби можуть виділятися наступні підгрупи: правові, регуляторні, соціокультурні (зміна звичок споживачів та попиту на банківські послуги), демографічні або навіть екологічні (такі як надзвичайні погодні умови або екологічні катастрофи).

Таблиця 1.3 – Основні підходи до класифікації факторів впливу на рівень ліквідності банківської установи

Класифікаційна ознака	Група факторів впливу	Сутність групи факторів впливу
Механізм взаємодії	Внутрішні (ендогенні): фінансові та організаційні	Залежать від внутрішньої політики, стратегій та управлінських рішень банку, (кредитна політика, управління активами та пасивами)
	Зовнішні (екзогенні)	Не залежать від конкретного банку (економічні умови, політичні кризи, особливості регіонального розвитку економіки тощо)
Часовий характер впливу	Програмні	Фактори, які є переважно сталими, а саме: економічне становище країни, розвиток міжбанківського ринку, ефективність роботи контролюючих органів тощо
	Надзвичайні	Несподівані події (природні катастрофи, економічні кризи, воєнні дії, страйки, революції), що характеризуються високим ступенем ризику, але нижчою ймовірністю настання, порівняно з іншими групами факторів впливу на ліквідність банку
	Сезонні	Фактори, що пов'язані з сезонними коливаннями в бізнесі. Наприклад, збільшений попит на кредити навесні та збільшення вкладів восени в аграрному секторі
	Циклічні	Виникають періодично і зазвичай мають прямий зв'язок з економічним циклом. Такі фактори безпосередньо пов'язані зі змінами ділової активності виробників та підприємців
	Довгострокові	Впливають на банк протягом тривалого періоду та передбачають демографічні зміни, зміни у регулюванні фінансового сектору, технологічні зміни тощо
Рівень впливу	Мега фактори	Фактори впливу на міжнародному рівні: світові кризи; стан світової економіки та тенденції на фін. ринках
	Макро фактори	Фактори на національному (чи регіональному рівні): етап економічного циклу країни; рівень розвитку фін. ринків, зміни в банківському секторі; розвиток систем регулювання та нагляду в країні тощо
	Мезо фактори	Фактори, що пов'язані з діями держави та безпосередньо НБУ щодо регулювання діяльності банків. Основним таким фактором є політика центрального банку
	Мікро фактори	На рівні комерційного банку: якість і структура ресурсів банку; якість менеджменту; баланс активу та пасиву за термінами ліквідності і т.д.
Природа впливу	Прямого впливу	Чинники, які безпосередньо впливають на зміну рівня ліквідності банку або його здатності виконувати свої фінансові зобов'язання (фактори мікро- та мегасередовища)
	Непрямого впливу	Чинники, які не безпосередньо, а через посередництво інших процесів або факторів впливають на рівень ліквідності банку

Джерело: складено автором за (Безух, 2015; Вінниченко, 2024, с.204; Ладан, 2020, с. 239-240; Тоїєв, 2021, с.142; Гаркуша & Антонюк, 2024, с.242)

Таким чином, досліджуючи різні підходи до класифікації факторів впливу на рівень ліквідності банку, ми визначили, що усі науковці фундаментально виділяють зовнішні та внутрішні фактори.

Систематизація зазначених чинників впливу та їх поділ за різними класифікаційними ознаками, дозволяють нам визначити фактори, на які безпосередньо може впливати банківська установа та які зовнішні чинники можуть становити значний вплив на діяльність банку.

Врахування усіх груп факторів впливу дозволяє управлінцям розробити ґрунтовну стратегію управління ліквідністю банку та реалізувати тактичні дії задля ефективної реалізації створеної стратегії, особливо в умовах економічної та політичної невизначеності на фоні війни.

1.3 Науково-методичні підходи до управління ліквідністю банку

Останні роки діяльність банків та банківської системи загалом супроводжується підвищенням рівнем ризиків та невизначеності. Зокрема, пандемія, військові конфлікти, економічна й політична нестабільність суттєво впливають на фінансовий стан банківських установ, зокрема на рівень їх ліквідності.

Саме тому виникає об'єктивна потреба у розробці ефективних підходів та методів до управління ліквідністю, що є ключовим елементом забезпечення стійкості банку, оптимізації витрат, мінімізації ризиків і підтримання довіри клієнтів та інвесторів в умовах невизначеності.

Серпенінова та ін. (2011) виокремили основні стратегії, методи управління ліквідністю та методи оцінки потреб в ліквідних коштах відповідно до вітчизняних та всесвітніх банківських практик.

Ми також проаналізували і більш сучасну літературу та виявили, що підхід до виокремлення стратегій та методів управління ліквідністю не змінився. Менеджери банку та вітчизняні науковці, згідно зі світовою практикою виділяють

три базові стратегії управління ліквідністю банку (Серпенінова та ін., 2011, с.12), (Коваленко, 2020, с. 4-5), (Касьянов & Нікольчук, 2022, с.124-125):

- управління активами (або стратегія трансформації активів);
- управління пасивами (або стратегія запозичення ліквідних засобів);
- збалансування активів та пасивів (або збалансоване управління ліквідністю).

Систематизація підходів науковців до реалізації напрямків управління ліквідністю наведена на рисунку 1.5.

Рисунок 1.5 – Підходи до реалізації напрямків управління ліквідністю банку

Джерело: створено автором за (Серпенінова та ін., 2011, с.12; Коваленко, 2020, с. 4-5; Касьянов & Нікольчук, 2022, с.124-125; Крупка, 2023, с. 381)

Стратегія управління активами (трансформації активів) у чистому вигляді вимагає накопичення насамперед готівки та ліквідних цінних паперів, що дозволяє у будь-який момент погасити необхідний обсяг зобов'язань. Дана стратегія є найстарішою та рідко використовується окремо, адже фактично активи знаходяться в запасі та не генерують додатковий дохід прибуток. Крім того, у банку виникають

додаткові витрати внаслідок реалізації активів, адже продаж активів у короткий термін є фактично неможливим без втрати вартості.

Якщо розглядати стратегію управління пасивами, то можемо сказати, що дана стратегія характеризується високим ступенем ризику, особливо в умовах нестабільної економічної ситуації. Сутність зазначеної стратегії полягає у тому, що для нормалізації рівня ліквідності банки не трансформують активи, як у першому випадку, а залучають їх із зовнішніх джерел, наприклад, через операції РЕПО, випуск боргових цінних паперів, запозичень у НБУ або на міжбанківському або ринку.

Застосовуючи стратегію управління пасивами комерційні банки зазвичай надають перевагу запозиченням на міжбанківському ринку, у НБУ, а також залучають кошти через депозити. Проте, наприклад, зміни в ринкових умовах, рейтингу банку і т.д. можуть призвести до зменшення кількості клієнтів, відповідно – депозитних рахунків, відкритих у банку. Така ситуація може понизити ліквідність та фінансове становище банку.

Таким чином, у зазначеній стратегії банк не створює запасу коштів, проводить активні операції і відповідно генерує додатковий дохід, однак за умови підвищеного ризику.

Теоретичне підґрунтя перших двох стратегій та загалом аналіз підходів до поняття «ліквідність банку» у пункті 1.1 дозволили визначити, що ліквідність банків базується на створенні якісної структури ресурсної бази та активів банку. Крім того, джерела ресурсів мають бути стабільними, а структура активів має бути такою, щоб за потреби активи могли бути швидко трансформовані у готівкові кошти або кошти на рахунку банку.

Враховуючи два перші підходи та їх недоліки в управлінні ліквідністю банків, у сучасній практиці перевага надається третьому методу, що полягає у збалансуванні активів та пасивів банку. Даний метод мінімізує негативні прояви перших двох підходів, та дозволяє розширити можливості в управлінні ліквідністю банківської установи.

Збалансоване управління ліквідністю характеризується наступними положеннями (Серпенінова та ін., 2011, с.17):

- залучення ресурсів із інших джерел, здійснюється у випадку виникнення гострої потреби у таких ресурсах;
- відбувається паралельне управління активами та пасивами банку;
- застосування даної стратегії вимагає високої кваліфікації менеджерів банку;
- стратегія передбачає великі об'єми аналітичних розрахунків.

Таким чином, збалансована стратегія дозволяє банкам одночасно забезпечувати ліквідність та прибутковість, зменшуючи вплив зовнішніх та внутрішніх ризиків.

Кожна з зазначених нами стратегій передбачає застосування різних методів управління ліквідністю, сутність, переваги та недоліки яких виражені в таблиці 1.4.

Розкривши сутність кожного з методів та визначивши основні переваги й недоліки було зроблено висновок, що дані методи використовуються по чергово або в сукупності в залежності від основної стратегії управління та поточного рівня ліквідності банків.

Однак, для того щоб обрати найбільш ефективні методи управління або їх поєднання, приймати зважені рішення необхідно попередньо проводити поточний аналіз ліквідності банку (рис. 1.6).

Аналіз ліквідності банку – це комплексний процес оцінки та вивчення факторів, які впливають на зміну рівня ліквідності у часі. Метою такого аналізу є виявлення відхилень між фактичними та запланованими чи нормативними значеннями, оцінка їх впливу на діяльність банку та визначення причин появи (Криклій & Рябіченко, 2012).

Таблиця 1.4 – Сутність методів управління ліквідністю банківської установи

Метод управління	Сутність методу	Переваги	Недоліки
Метод фондового пулу	Усі фінансові ресурси банку об'єднуються в єдиний пул без поділу за джерелами походження. Визначається частка коштів, яка повинна зберігатися в ліквідній формі, а решта ресурсів інвестується в активи для отримання доходу.	Забезпечує гнучке управління ресурсами, адже не обмежує їх використання. Максимізує дохідність через активне використання надлишкових ресурсів. Зменшує витрати на резервування активів.	Важко досягти оптимального балансу між ліквідністю та прибутковістю. Потребує чіткого прогнозування грошових потоків, щоб уникнути дефіциту ліквідності.
Методу конверсії (розподілу) фондів	Передбачає фокусування на тому, щоб зобов'язання банку за строками погашення відповідали надходженням від активів.	Мінімізує ризик ліквідності за рахунок узгодження грошових потоків. Підвищує передбачуваність фінансових результатів.	На практиці важко забезпечити повну відповідність між активами та пасивами.
Метод управління резервною позицією	Ліквідні резерви формуються мінімально, а більша частина ресурсів розміщується у більш прибуткові активи, але менш ліквідні. У разі потреби ліквідність забезпечується шляхом залучення коштів на грошовому ринку або продажем активів.	Забезпечує високу прибутковість, оскільки більшість активів є дохідними. Дає можливість оперативно залучати ресурси на грошовому ринку.	Підвищує ризик виникнення дефіциту ліквідності у разі несподіваних відтоків коштів. Залучення ресурсів може бути дорожчим у кризових ситуаціях
Метод управління кредитною позицією	Ліквідність забезпечується через контроль за обсягами короткострокових кредитів: у разі потреби банк скорочує їх видачу або не поновлює вже надані кредити.	Дозволяє швидко збільшити ліквідність без залучення додаткових ресурсів. Підтримує ліквідність у періоди підвищеної невизначеності.	Може призвести до втрати клієнтів і зниження довіри до банку. Обмежує можливість отримання додаткових прибутків від кредитної діяльності.
Метод сек'юритизації	Банк перетворює частину своїх активів (наприклад, кредити) у цінні папери та продає їх на фінансовому ринку для залучення коштів.	Забезпечує швидке залучення ліквідності без втрати активів. Зменшує ризики, пов'язані з довгостроковими кредитами, шляхом передачі їх третім сторонам.	Складність організації процесу сек'юритизації. Потребує сприятливих ринкових умов для реалізації цінних паперів.
Метод математичного моделювання	Полягає у використанні математичних моделей для прогнозування грошових потоків та планування рівня ліквідності. Враховує статистичні дані та можливі сценарії розвитку подій.	Дозволяє планувати та прогнозувати ліквідність з високою точністю. Підвищує ефективність управлінських рішень за рахунок моделювання різних сценаріїв	Вимагає спеціалізованого програмного забезпечення та кваліфікованого персоналу.

Джерело: складено автором за (Серпенінова та ін., 2011, с. 17-19; Путінцева, 2020, с.48-49; Коваленко, 2020, с.4)

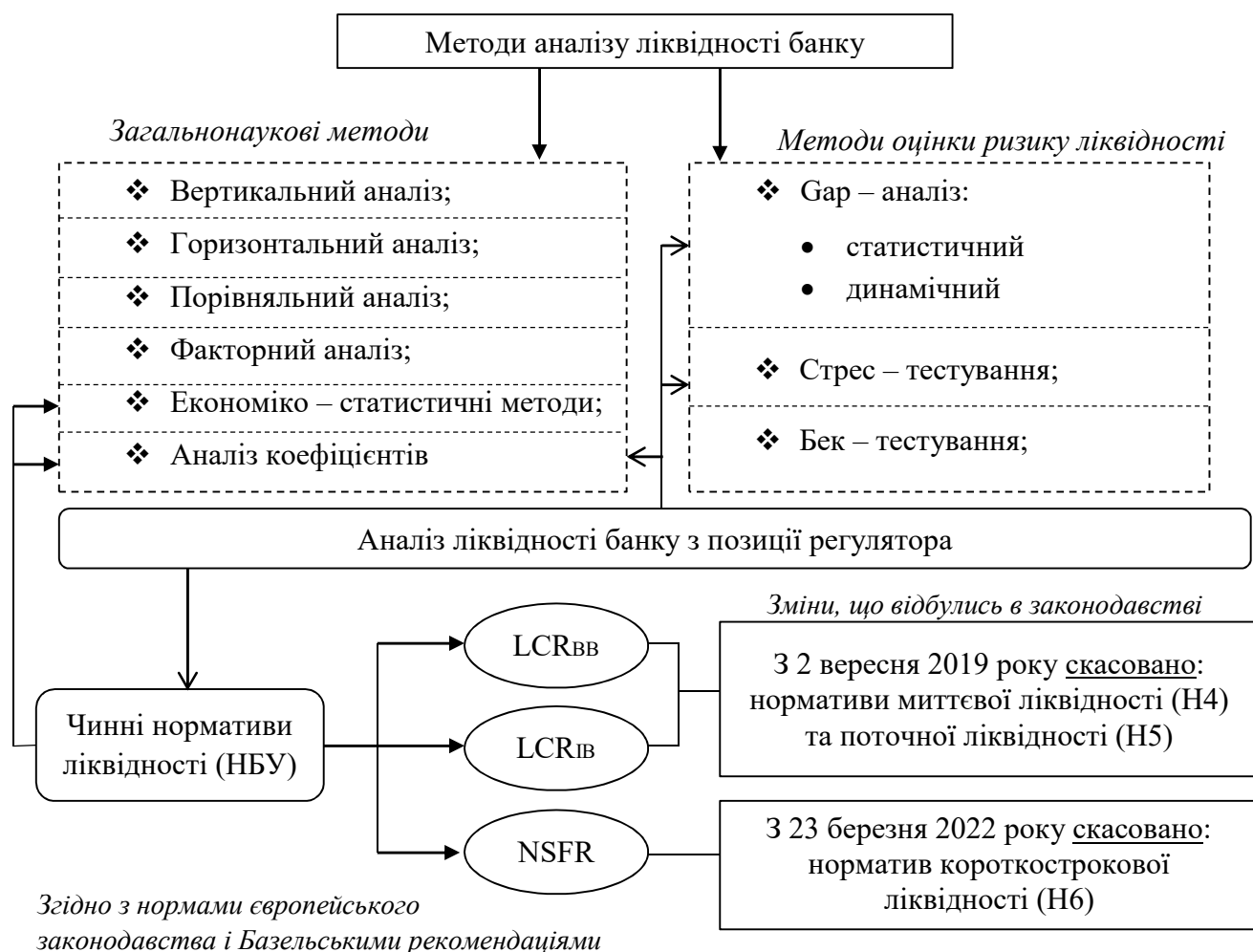

Рисунок 1.6 – Методи аналізу ліквідності банківської установи

Джерело: складено автором за (Криклій & Рябіченко, 2012; Скасовуються економічні нормативи..., 2019; Національний банк скасував..., 2022)

В процесі аналізу ліквідності банку в більшості випадків менеджери користуються загальними методами аналізу, зокрема:

- вертикальним аналізом, що полягає у структурному розподілі окремих фінансових показників та елементів балансу на складові (наприклад, поділ активів за дохідністю або ризикованістю);
- горизонтальним аналізом, що характеризує зміну показників в часі та дозволяє розглядати показники у динаміці, аналізувати їх зміни за певні періоди та прогнозувати подальші тенденції;
- порівняльним аналізом, який полягає у порівнянні планових та фактичних значень, виявлені відхилень, а також порівнянні фінансових показників з

показниками подібних банків або зі стандартами та нормативами, встановленими вітчизняними регуляторами, міжнародними організаціями.

Дані методи є найпростішими у фінансовому аналізі, і хоча ці види аналізу не дають комплексної та поглибленої оцінки ліквідності банку, однак дозволяють проаналізувати загальні тенденції, оцінити структуру окремих показників.

Для більш поглибленого аналізу, менеджери користуються факторним аналізом, що дозволяє систематично досліджувати зовнішні та внутрішні фактори та ступінь їх впливу (в кількісному вимірі) на ліквідність банку, що допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо управління ліквідністю.

За допомогою факторного аналізу банк, може прогнозувати свою діяльність, зокрема розробляти стратегічний план і тактичні дії з управління ліквідністю, адже результати такого аналізу дозволяють адаптувати діяльність банківської установи з урахуванням впливу зовнішніх чинників та управляти внутрішніми.

Також поширеним методом аналізу ліквідності є застосування економіко-статистичних методів:

- регресійний аналіз (пошук залежності між змінними): для визначення зв'язку між рівнем депозитів клієнтів та рівнем ліквідності банку);
- метод кореляції (дозволяє визначити ступінь взаємозв'язку: сильний, середній чи слабкий);
- моделі часових серій ARIMA (авторегресійно-інтегровані моделі зі змінною середньою використовуються для прогнозування майбутніх значень ліквідності банку на основі історичних даних), тощо.

Всі розглянуті методи аналізу є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Наприклад, у факторному аналізі використовуються методи кореляції та регресії, що є методами математично-статистичного аналізу.

Найбільш простим та універсальним методом оцінки ліквідності банку виступає коефіцієнтний аналіз. Даний вид аналізу передбачає розрахунок відносних показників з урахуванням значень активних та пасивних структурних елементів балансу банку. Крім того, отримані коефіцієнти розглядаються в

динаміці, розраховуються їх темпи приросту та робляться відповідні висновки щодо управління ліквідністю банку.

Також варто зазначити, що з впровадженням європейських практик у вітчизняні методики оцінки ліквідності банку, все більше уваги приділяється оцінці ризикам ліквідності та дотриманню банками нормативів.

Крім того, варто зазначити, що на мікрорівні Національний банк здійснює регулювання ліквідності банківської системи не тільки через встановлення нормативів, а й через постійно діючу лінію рефінансування (кредити овернайт), шляхом проведення тендеру з підтримання ліквідності банків, шляхом проведення операцій своп, а також проведення операцій репо (Регулювання ліквідності банків, 2024).

Також НБУ приділяє особливу увагу врахуванню ризику ліквідності та використанню стрес-тестування, й наголошує на необхідності використання Гар-аналізу для ефективного управління ліквідністю банку.

Метод аналізу розривів допомагає знаходити дисбаланс активів та пасивів за обсягами та строками за визначений період часу. Як зазначають Криклій & Рябіченко (2012) банки розраховують два типи розривів ліквідності:

- періодичний гар, що виражається як різниця між активами та пасивами у межах визначеного часового інтервалу;
- кумулятивний гар, що виражається як різниця між активами та пасивами за визначеними часовими інтервалами, визначена зростаючим підсумком.

Стрес-тестування дозволяє банку оцінити свою вразливість до різноманітних шоків (кризових) сценаріїв та розробити план дій для мінімізації негативних наслідків. Перевагою зазначеного методу є те, що стрес-тестування дозволяє виявити потенційні ризики, що не враховуються у звичайних моделях оцінки ризику за мінімальних витрат, однак даний метод має і негативний аспект – розроблені сценарії можуть мати відносно суб'єктивний характер.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що управління ліквідністю банку – це комплексний процес, що вимагає поєднання різних методів та підходів для досягнення оптимального рівня ліквідності.

Кожен з інструмент оцінки ліквідності банківської установи має свої переваги та недоліки, їх комбінація дозволяє банкам ефективно, і головне своєчасно, реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах та нівелювати негативний вплив від реалізації ризиків ліквідності.

Постійний моніторинг, дотримання ключових нормативів та систематичний аналіз ліквідності є ключовими аспектами успішного управління фінансовими ресурсами банку та забезпечення його фінансової стійкості та надійності.

2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1 Загальна оцінка стану ліквідності банків України

Як показує досвід минулих років банківська система України постійно функціонує в умовах нестабільності та підвищеного рівня ризику. Так банківська криза спостерігалась на фоні світової фінансової кризи 2008–2009 рр., потім у 2014–2015 рр., коли відбулась революція гідності та анексія Криму з одночасним веденням бойових дій на сході країни.

Нові виклики спіткали банківську систему України вже у 2019 році на фоні пандемії Коронавірусу, що зумовила падіння світового фондового ринку. У 2022 році, тільки оговтавшись від негативних наслідків пандемії, банківська система зазнала нової кризи, пов'язаної з повномасштабним вторгненням.

Кризові явища безпосередньо здійснюють вагомий вплив на ліквідність банків, зокрема через відтік капіталу, девальвацію валюти, зростання частки непрацюючих кредитів в портфелі банків, інфляцію, підвищення процентних ставок, неналежне корпоративне управління тощо.

Саме тому підтримання ліквідності банків на належному рівні виступає одним з ключових завдань монетарної політики НБУ та є одним з головних факторів забезпечення стабільності банківської системи та стійкості економіки загалом.

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк установлює такі внутрішні нормативи ліквідності: коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{BV}), коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{IV}), коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) (Про затвердження Положення про організацію процесу оцінки ..., 2024).

Внаслідок застосування європейських практик та Базельських рекомендацій у 2019 та 2022 роках НБУ більше не вбачає практичної доцільності у розрахунку

наступних нормативів: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Коефіцієнт покриття ліквідністю є більш жорстким, ніж нормативи Н4 та Н5 і передбачає врахування співвідношення саме високоякісних ліквідних активів банку до суми, необхідної для покриття підвищеного відтоку коштів з банку впродовж 30 днів (Скасовуються економічні нормативи ..., 2019). Такий підхід дозволяє банківській установі зберігати фінансову стійкість у кризових умовах, в умовах значного відтоку коштів клієнтів (розглядається стрес-сценарій).

Норматив NSFR є сучасним інструментом оцінки та регулювання ліквідності, що базується на комбінації статистичних показників та реальних даних про обсяги доступних і необхідних стабільних джерел фінансування, що дозволяє банкам зберігати стійкість навіть у кризових умовах (Національний банк скасував ..., 2022).

З впровадженням європейських практик у вітчизняні методики оцінки ліквідності банку, все більше уваги приділяється оцінці ризикам ліквідності та достатності внутрішньої ліквідності.

19 липня 2024 року НБУ оприлюднив Постанову «Про затвердження Положення про організацію процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності в банках України та банківських групах», де описав загальні підходи та принципи, вимоги та методи організації процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності (ILAAR). Дотримання вимог даного положення дозволить банкам більш ефективно планувати достатність ліквідності на прогностичний період (короткостроковий (від 1 року) та середньостроковий (від 3 років) за економічною та нормативною перспективами з урахуванням рівня ризик-апетиту та визначених стратегічних цілей відповідно до бізнес-плану (Здійснено чергові кроки ..., 2024).

Національний банк України здійснює регулювання ліквідності банків не лише через встановлення вимог до внутрішньої оцінки ліквідності банку, в т.ч. нормативів ліквідності (регулювання на мікрорівні), адже використовує ще стандартні інструменти (на макрорівні), серед яких: «операції рефінансування, операції на відкритому ринку, стабілізаційні позики, боргові операції, операції

своп, операції з державними цінними паперами, введення певних адміністративних обмежень та встановлення мінімальних резервних вимог» (Грудзевич & Дребот, 2023, с.2).

Для того, щоб здійснити аналіз та прослідкувати загальні тенденції банківської ліквідності розглянемо динаміку показників LCR та NSFR. Дані показники представлені НБУ у розрізі банків, тому ми будемо аналізувати динаміку показників окремої групи – системно важливих банків (далі – СВБ).

Національний банк України з метою підтримки стабільності усієї банківської системи щорічно виділяє СВБ і більш прискіпливо проводить регулювання їх діяльності. Як зазначає НБУ, неправильне функціонування або банкрутство СВБ може завдати серйозної шкоди банківській системі та негативно позначитися на економіці в цілому. Це пояснюється значним масштабом, складністю бізнес-моделей та системним взаємозв'язком з іншими учасниками ринку. Завдяки вагомій позиції, СВБ можуть ухвалювати рішення, які не сприяють загальній стабільності та ефективності фінансової системи, а приносять користь та прибутки лише для банку. Такі дії підривають ринкову дисципліну та створюють нерівні умови конкуренції (Системно важливі банки, б. д.).

Для аналізу обрано 5 системно важливих банків з найбільшими частками чистих активів (Системно важливі банки, б. д.) (рис. 2.1). Дані проведеного аналізу свідчать, що LCR (коефіцієнт покриття за всіма валютами у гривневому еквіваленті) знаходиться в межах нормативного значення – 100 та перевищує його протягом усього періоду дослідження 01.01.2021 р. – 01.10.2024 р. (рис. 2.1). На графіку ми можемо прослідкувати, що немає спільної тенденції зміни показника серед банків, адже кожен банк діє відповідно до своєї стратегії та обраних методів управління ліквідністю банку.

Приватбанк у січні та жовтні 2024 року зберігає значний запас короткострокової ліквідності та показник LCR в січні досягає максимального рівня – 463% серед 5-ти основних СВБ. В свою чергу, в Укргазбанку найнижчі показники коефіцієнта покриття короткострокової ліквідності, а їх мінімальне значення було

досягнуто в січні 2023 року – 143%, проте, показник залишався вище нормативного значення.

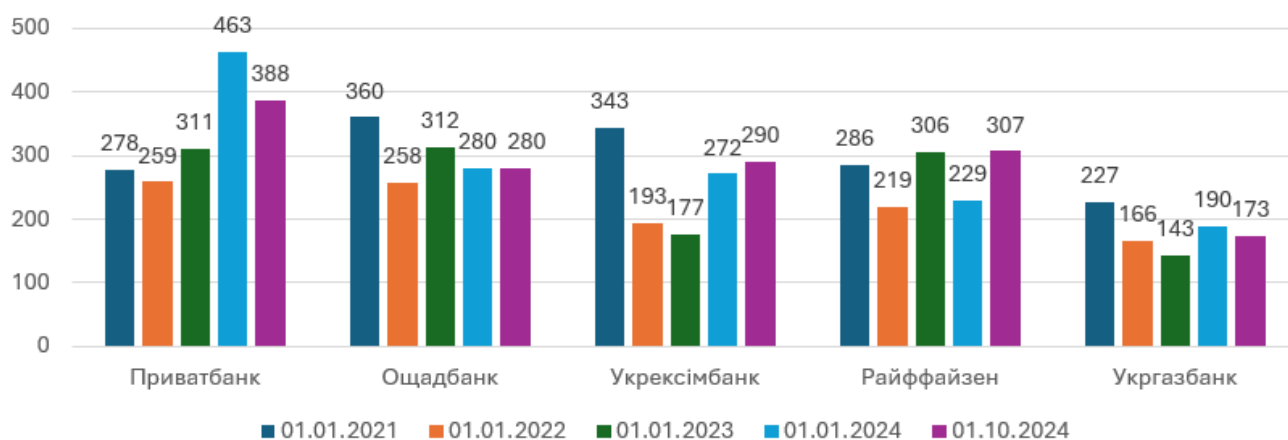

Рисунок 2.1 – Динаміка показника LCR (за всіма валютами) серед основних СВБ

Джерело: складено автором за (Пруденційні нормативи та ліміти...)

Протягом досліджуваного періоду більшість банків перевищують нормативне значення в середньому у 3 рази. Було зроблено декілька припущень щодо основних причин завищених показників:

- банки високо оцінюють ймовірність настання прорахованих ризиків, та в умовах невизначеності і загострення воєнного конфлікту обирають тактику накопичення короткострокової ліквідності для того, щоб в кризових ситуаціях не втратити платоспроможність та фінансову стійкість загалом, що є першочерговим завданням для системно-важливих банків;
- в кризові періоди, коли знижується попит на кредитування, банки з обережністю ставляться до активного кредитування, адже зростає ймовірність невиконання платежів. Тому банківські установи зберігають ресурси у вигляді високоякісних ліквідних активів;
- банки готуються до змін в монетарній політиці;
- НБУ оприлюднив Стратегію пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування (2023). Хоча НБУ наголошує на поступовості впровадженні даної стратегії, однак для банків виникає загроза тимчасового відтоку

ліквідності в національній валюті водночас внаслідок різкого зростання попиту на іноземну валюту.

Також у рамках дослідження загальної ліквідності банків України, проаналізовано показник довгострокової ліквідності NSFR (рис.2.2). Значення даного коефіцієнта також перевищує норматив, однак фактично не спостерігається значний надлишок довгострокової ліквідності.

Протягом 01.01.2022 р. – 01.01.2024 р. прослідковуємо тенденцію до зростання NSFR, що є позитивною зміною, адже це показує, що банки трансформують джерела фрондування у більш стабільні та довгострокові. У жовтні 2024 року значення NSFR зменшилось серед 5-ти СББ і коливаються від 130–131% в Укргазбанку та Приватбанку до 185% у Райффайзен банку. Хоча показник на початку жовтня знизився, однак можемо зробити висновок, що усі досліджувані банки зберігають значний запас довгострокової ліквідності протягом усього періоду та демонструють надійність та стабільність банківської системи України.

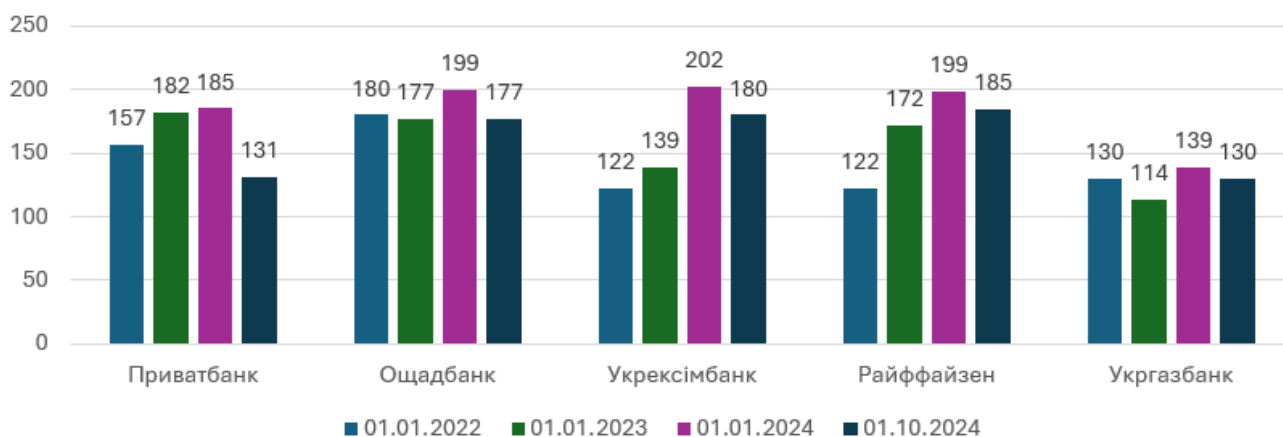

Рисунок 2.2 – Динаміка показника NSFR серед основних СББ

Джерело: складено автором за (Пруденційні нормативи та ліміти...)

Також для більш повного аналізу розглянемо динаміку основних статей балансу активу та пасиву банків (рис. 2.3). Дані проведеного аналізу свідчать, що частка готівкових коштів, коштів у НБУ та кореспондентські рахунки в інших банках зростають протягом досліджуваного періоду на 37467 млн. грн., 166269 млн.

грн. та 267966 млн. грн. відповідно, станом на 01.09.2024 р. відносно 01.01.2020 р. Зазначені статті балансу є найбільш ліквідними, однак в структурі активів ми спостерігаємо суттєве переважання в обсязі групи менш ліквідних активів. Зокрема, це кредити надані клієнтам і вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, які також підвищуються протягом періоду. Серед цінних паперів банківські установи надають перевагу вкладам в ОВДП, що є більш надійними та ліквідними в порівнянні з корпоративними облігаціями (Основні показники діяльності банків, 2024).

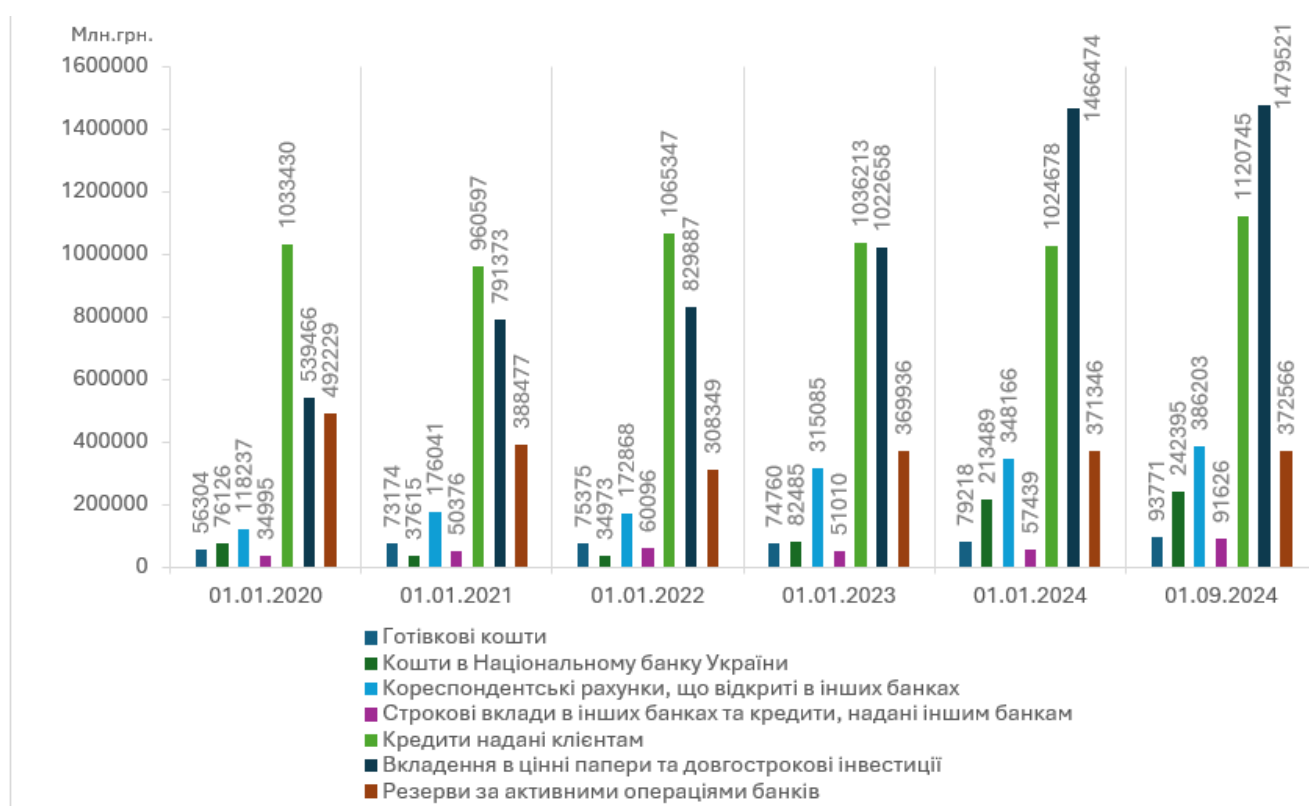

Рисунок 2.3 – Динаміка основних статей балансу в розрізі активів банків

Джерело: складено автором за (Основні показники діяльності банків, 2024)

Якщо розглядати таку групу активів як резерви за активними операціями, то варто звернути увагу на той факт, що дані резерви виступають запасом коштів, які фактично є методом страхування ризику неповернення кредитів клієнтами. Тому дана група активів є найменш ліквідною і дані кошти не можна використати для негайного покриття зобов'язань.

Також більш поглибленого дослідження було проаналізовано Звіт про фінансову стабільність, опублікований НБУ в червні 2024 року та виявлено, що питома вага високоліквідних активів у чистих активах банку залишається значною – 42,5%, а серед високоліквідних активів банку переважають ОВДП та депозитні сертифікати (рис. А1).

Тож на основі аналізу показників LCR, NSFR та динаміки зміни груп активів банків можемо зробити висновок, що банківські установи України намагаються зберігати баланс між прибутковістю та оптимальним запасом ліквідності. При цьому, вкладаючи ресурси в менш ліквідні активи, банки надають перевагу стабільним інструментам, зокрема ОВДП, що є найбільш надійними, але менш прибутковими цінними паперами.

Як вже зазначалось раніше, ліквідність банків безпосередньо пов'язана з виконанням зобов'язань банку в повному обсязі та у встановлений строк. Зважаючи на даний факт, виникає об'єктивна необхідність аналізу структури зобов'язань банків України (рис. А2).

Проаналізувавши статистичні дані надані НБУ у Звіті про фінансову стабільність (2024) було виявлено, що у структурі зобов'язань банків України основну частину становлять кошти фізичних осіб – 40,8% та суб'єктів господарювання – 51,3%.

У квітні 2024 року стаття пасиву «кошти суб'єктів господарювання» зросла майже на 10% в порівнянні з груднем 2020 року. Як наголосив НБУ : «Накопичення коштів на рахунках відображає вищі доходи більшості компаній та обмеженість напрямів їх використання: помірні потреби в оборотному капіталі та брак інвестиційних проєктів» (Звіт про фінансову стабільність, 2024, с. 23).

Крім того, Національний банк зазначає, що внаслідок прийняття стратегії пом'якшення валютних обмежень, накопичені кошти будуть переспрямованні на зовнішні виплати (зокрема на кредити та дивіденди) (Звіт про фінансову стабільність, 2024, с. 22-23). Однак передбачається що дані впливи будуть компенсовані за рахунок надходжень компаній і в такий спосіб буде мінімізовано тиск на ліквідність банківських установ.

Тож сьогодні банки фактично фінансуються населенням та бізнесом, а частка кредитів рефінансування НБУ прямує до позначки 0%. Серед вкладів населення переважають роздрібні вклади, а строкові вклади складають близько 36%. З точки зору забезпечення ліквідності виникає об'єктивна необхідність застосування методів управління серед банків України, що будуть спрямовані на стимулювання населення до здійснення строкових вкладів. У такий спосіб вдасться зменшити ризик ліквідності, адже банки отримають більш надійні та стабільні джерела фондування.

Таким чином, проаналізувавши основні статті балансу банків, можемо зробити висновок, що попри нестабільність зовнішнього середовища, банківські установи України, зокрема системно важливі банки, зберігають значні буфери ліквідності, які перевищують нормативи, встановлені регулятором. Зі структури активів та зобов'язань також виникає припущення, що в системі зберігається дисбаланс за строками залучення ресурсів та погашення зобов'язань, а саме за рахунок короткострокових джерел фінансуються довгострокові активи.

2.2 Управління ліквідністю банку (на прикладі АТ КБ «Приватбанк»)

АТ КБ «Приватбанк» є одним із системно важливих банків, з найбільшою часткою чистих активів у структурі. Ефективне управління ліквідністю даного банку є пріоритетним завданням, адже діяльність АТ КБ «Приватбанк» може здійснювати значний вплив на ліквідність всієї банківської системи країни.

Управління ліквідністю АТ КБ «Приватбанк» зосереджено навколо декількох основних цілей, що викладені у річних звітах банку (рис. 2.4).

Реалізація зазначених стратегічних завдань тісно пов'язана з мінімізацією ризику ліквідності, що супроводжує весь процес управління ліквідністю. Крім того, при управлінні ризиком ліквідності, АТ КБ «Приватбанк» дотримується принципу пріоритетності ліквідності над прибутковістю (Політика банківської групи ... , 2015, с. 16-17).

Якщо узагальнити, то фактично процес управління ліквідністю зводиться до вирішення проблеми у співставленні ризику, прибутковості та ліквідності. Банківські установи та акціонери зацікавлені насамперед у максимізації фінансового результату, а регулятор (НБУ) – у фінансовій стійкості банківської системи та накопичення запасу ліквідності при мінімізації ризиків.

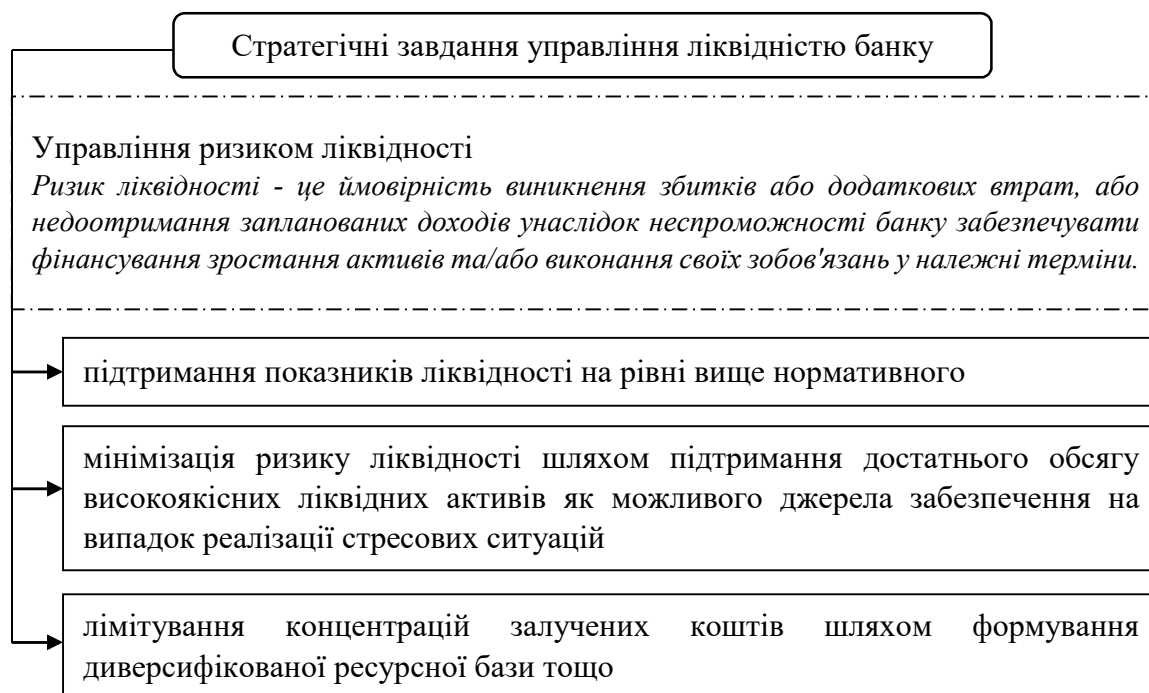

Рисунок 2.4 – Стратегічні завдання в управлінні ліквідністю
на прикладі АТ КБ «Приватбанк»

Джерело: складено автором за (Річний звіт АТ КБ "Приватбанк", 2023, с. 16)

Для реалізації стратегічних завдань управління ліквідністю АТ КБ «Приватбанк» використовує комплексний підхід, який охоплює управління активами, пасивами, інвестиціями та ризиком ліквідності. Крім того, в банку залучено декілька підрозділів та осіб на різних рівнях, що виконують системно важливі функції в управлінні ліквідністю (рис. 2.5). АТ КБ «Приватбанк» має чітко визначену структуру управління ліквідністю з однозначно визначеними функціями та назначеними відповідальними особами за виконання кожної з них.

Рисунок 2.5 – Суб'єкти управління ліквідністю АТ КБ «Приватбанк» та їх функції

Джерело: складено автором за (Про затвердження Положення про організацію системи ..., 2018; Політика банківської групи ..., 2015, с. 11-17; Організаційна структура управління ..., 2023; Річний звіт АТ КБ «Приватбанк», с. 61-63; Річний звіт АТ КБ «Приватбанк», 2022, с. 74)

Зважаючи на дані, наведені на рисунку 2.5 можемо зазначити, що оцінка дисбалансів у активах і пасивах (розрив ліквідності) та аналіз динаміки ключових

нормативів ліквідності в короткострокових періодах є важливими елементами управління ліквідністю, що дозволяють зробити превентивну оцінку ймовірності підвищення ризику ліквідності та мінімізувати його. Зокрема, аналітичні інструменти дозволяють прогнозувати та виявляти розриви ліквідності, зважаючи на зовнішні та внутрішні фактори впливу і оперативно приймати тактичні рішення щодо перерозподілу коштів між активами та пасивами або їх додаткового залучення з альтернативних джерел фінансування.

АТ КБ «Приватбанк» для управління ліквідністю, відповідно до вимог регулятора, контролює очікувані терміни погашення заборгованостей клієнтами (Річний звіт АТ КБ «Приватбанк», 2019, с.69). Так, методом співставлення активів та фінансових зобов'язань, органи управління АТ КБ «Приватбанк» знаходять розриви ліквідності за строками.

Зробивши попередній огляд річної фінансової звітності досліджуваного банку за 2019 – 2023 роки, було виявлено, що з 2021 року, АТ КБ «Приватбанк» змінив часові горизонти строків погашення. Так у 2019 році банк виділяв такі строки: до запитання та до 1 місяця; 1-3 місяці; 3-12 місяців; понад 1 рік. У 2020 році банк змінив зміст та форму звіту, де відображав тільки кумулятивний розрив, але у значно більшій кількості часових інтервалів. Починаючи з 2021 року і до сьогодні АТ КБ «Приватбанк» дотримується одного шаблону звітів та наступних строків погашення: до 1 місяця; 1-3 місяці; 3-6 місяців; 6-9 місяців; 9-12 місяців; 1-5 років; понад 5 років.

Зміни часових горизонтів строків погашення фінансових активів та зобов'язань свідчать про поступове удосконалення системи управління ліквідністю. Так у 2019 році структура звіту була досить узагальненою та знижувала деталізацію даних для аналізу. Зміни, які відбулись у 2021 році дозволили управлінцям банку більш точно прогнозувати розриви ліквідності та оперативно відповідати на зміни у коротко-, середньо- та довгостроковому періодах.

Зважаючи на складність співставлення строків в період 2019–2021 рр., пропонуємо розглянути динаміку кумулятивного розриву ліквідності по роках (рис. 2.6).

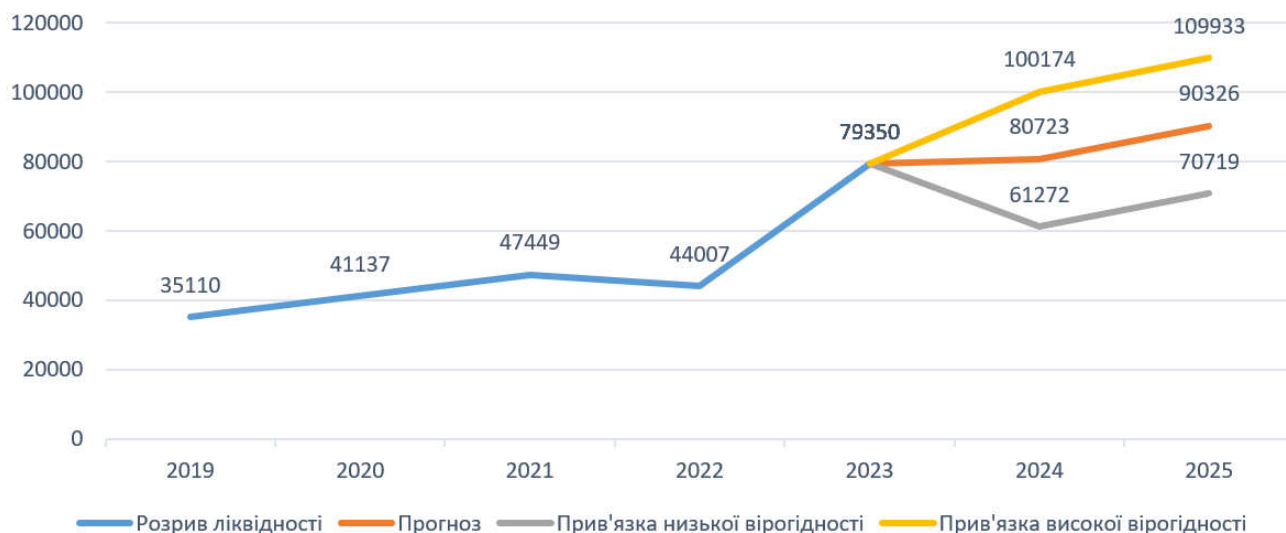

Рисунок 2.6 – Динаміка кумулятивного GAP між фінансовими активами та зобов'язаннями в період 2019–2023 рр.

Джерело: складено автором за (Річний звіт АТ КБ "Приватбанк" (2019, с.69); (2020, с.70); (2021, с.74); (2022, с.77); (2023, с.85))

Протягом досліджуваного періоду, спостерігаємо стійке позитивне зростання розриву ліквідності, з незначним зниженням показника у 2022 році до 44007 млн.грн. Дана тенденція свідчить про те, що активи щорічно перевищують зобов'язання банку на суму розриву ліквідності та АТ КБ «Приватбанк» загалом має більше фінансових ресурсів для покриття зобов'язань, ніж потрібно. Позитивний розрив є цілком логічним явищем, зважаючи на нестабільну ситуацію в країні, адже банки, особливо системно-важливі, активно накопичують запас ліквідності завдяки чому мінімізують ризики.

Також додатково на рисунку 2.6 було побудовано тренд зміни розриву ліквідності до 2025 року. На кінець 2024 року за прогнозом, який є найбільш ймовірним, розрив ліквідності буде коливатись в межах 61272 – 100174 млн. грн. наближаючись до позначки 80723 млн. грн., а на 2025 рік показник буде

знаходиться в межах 70719 – 109933 млн. грн., зважаючи на силу та напрям впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на діяльність банку.

Проаналізувавши дані звіту АТ КБ «Приватбанк» за 6 місяців 2024 року, можемо зазначити, що на даний період розрив ліквідності був на рівні 89513 млн. грн. (Окрема проміжна скорочена ..., с.1) Тому можемо припустити, що прогноз скоріш за все буде відповідати тренду з прив'язкою до високої вірогідності.

Таким чином, загальний кумулятивний показник розриву ліквідності дозволяє нам прослідкувати тенденції в зміні ризику ліквідності для стратегічного планування та управління. Однак задля поточного моніторингу та вживання тактичних заходів менеджментом з управління ліквідною позицією, виникає об'єктивна необхідність аналізу звітності в різних часових горизонтах (рис.2.7). Такий аналіз дозволяє банку своєчасно реагувати на можливі дефіцити ліквідності та запобігати ситуації, коли банк не може вчасно та в повному обсязі відповідати за своїми зобов'язаннями.

Дані на рисунку 2.7 свідчать про наявність дисбалансів за очікуваними строками погашення у 2021–2023 роках. Також варто зазначити, що до аналізу не були включені дані за 2019–2020 рр. через невідповідність часових інтервалів погашення за роками, а також ми не розглядали активи та пасиви з невизначеним строком погашення.

Найбільший дисбаланс між фінансовими активами та зобов'язаннями у АТ КБ «Приватбанк» спостерігається у 2023 році в розрізі строків до 1 місяця (122554 млн.грн.) та понад 5 років (-128342 млн. грн). Знаний обсяг позитивного розриву ліквідності може слугувати для формування запасу коштів для покриття ризиків, однак паралельно призводить до недоотримання доходів за рахунок реалізації даних активів.

В свою чергу, особливої уваги потребує саме негативний розрив ліквідності. Найбільші негативні дисбаланси були виявлені: в 2022 році в розрізі часового інтервалу 1-3 місяці (- 28003 мн. грн.) та понад 5 років (- 49095 млн.грн.); в 2023 році в часовому горизонті понад 5 років в розмірі 128342 млн. грн.

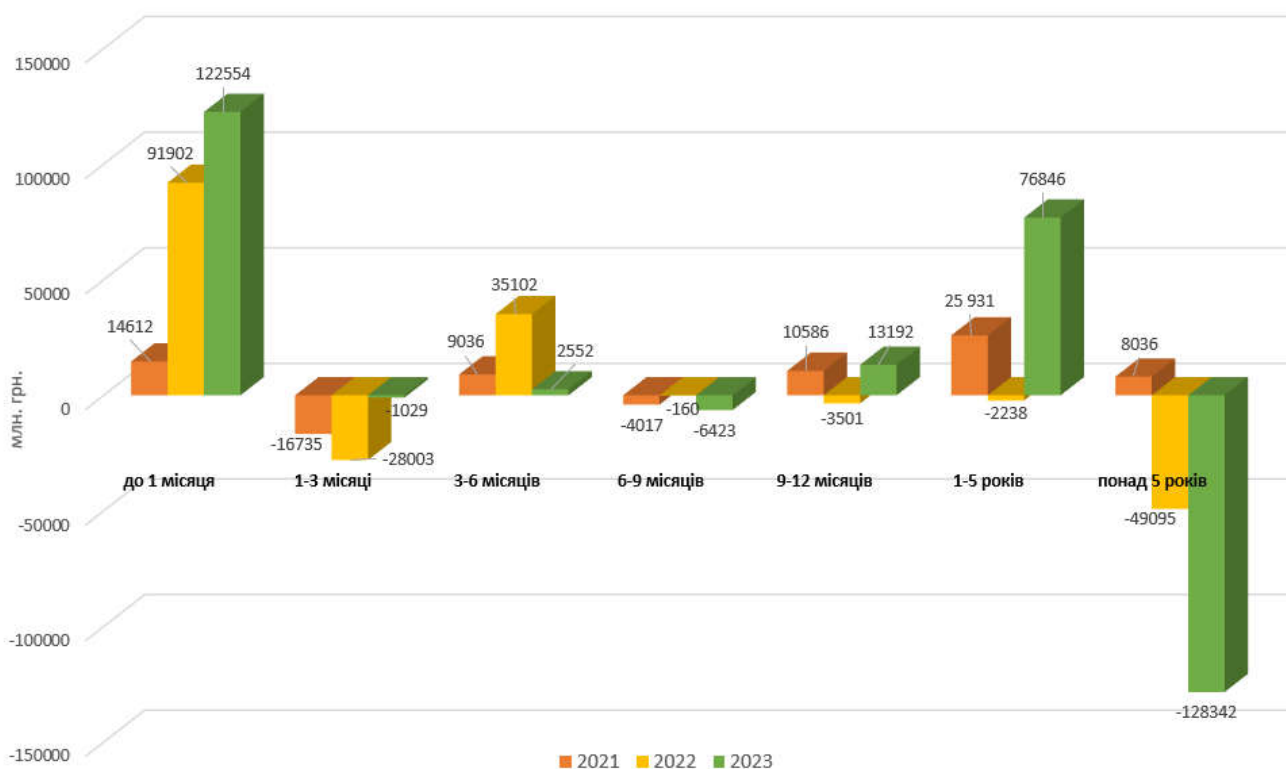

Рисунок 2.7 – Динаміка дисбалансів за строками погашення
в період 2021–2023 рр.

Джерело: складено автором за (Річний звіт АТ КБ "Приватбанк" (2021, с.74); (2022, с.77); (2023, с.85)

Зважаючи на отриману та систематизовану інформацію з річних звітів щодо позитивних та негативних розривів ліквідності за строками, зазначаємо, що управлінці мають працювати у напрямку підвищення збалансованості ресурсів за строками (до 1 місяця; 1-3 місяців та понад 5 років), особливо при негативних розривах ліквідності, адже при недостатності ресурсів для погашення зобов'язань банк буде залучати кошти з зовнішніх джерел за вірогідно підвищеними ринковими ставками (додаткові втрати).

Також, відповідно до нормативів, встановлених НБУ, АТ КБ «Приватбанк» контролює ризик ліквідності через дотримання нормативів по коефіцієнтам LCR (в вітчизняній та іноземній валютах) і NSFR та розраховує їх на щоденній основі (Річний звіт АТ КБ "Приватбанк", 2023, с.83). Динаміка основних нормативів ліквідності зазначена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка нормативів ліквідності АТ КБ «Приватбанк»

Коефіцієнт	Норматив НБУ	Станом на 1 січня:					Абсолютне відхилення
		2021	2022	2023	2024	01.10.2024	
LCR _{ВВ}	Більше 100%	278,2	258,8	311,0	462,8	387,9	109,6
LCR _{ІВ}	Більше 100%	218,2	200,4	260,1	266,1	242,6	24,4
NSFR	Більше 100%	–	156,6	182,2	185,2	131,1	-25,5

Джерело: складено автором за (Пруденційні нормативи та ліміти ..., 2024)

Дані проведеного аналізу, дозволяють стверджувати, що АТ КБ «Приватбанк» має значний запас ліквідності як в короткостроковій так і довгостроковій перспективі. Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{ВВ}) досягає максимуму – 462,8% у 2023 році. Коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{ІВ}) загалом перевищує нормативне значення у 2–2,5 разів протягом 2021–2024 рр. Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR), зріс у 2023 році на 28,6% в порівнянні з 2021 роком, однак потім ми спостерігаємо зменшення показника до рівня 131,1% у 2024 році.

Фактично такі перевищення нормативів, можуть сигналізувати про проблеми в управлінні та неефективне використання активів. Банк накопичив знаний обсяг високоякісних ліквідних активів для покриття зобов'язань в період до 30 днів та до 1 року. Однак, при аналізі також треба зважати на значний негативний вплив зовнішніх факторів, зокрема воєнних дій на території країни та підвищення рівня невизначеності. Крім того, як вже зазначалось раніше, по-перше, АТ КБ «Приватбанк» системно важливий банк за найбільшою часткою чистих активів, по-друге, банк дотримується принципу «Ліквідність над прибутковістю», тому високі значення показників покриття ліквідністю та показника чистого стабільного фінансування є цілком прогнозованими та логічними.

Крім того, в річному звіті АТ КБ «Приватбанк» зазначає: «Банк регулярно проводить моніторинг стану ліквідності, щоквартально здійснює стрес-тестування показників ліквідності в умовах несприятливих сценаріїв, які передбачають відтоки коштів клієнтів у обсягах, які фіксувалися в максимально несприятливих періодах починаючи з 2013 року, контроль дотримання нормативних коефіцієнтів

ліквідності, що встановлені Національним банком України тощо.» (Річний звіт АТ КБ "Приватбанк", 2023, с.88).

Отже, попри те, що банк має дисбаланс за очікуваними строками погашення протягом 2021–2023 років, кумулятивний розрив ліквідності щорічно залишається позитивним та активно зростає, а нормативи ліквідності значно перевищують нормативні значення, формуючи профіцитний буфер ліквідності для покриття потенційних ризиків. Тож АТ КБ «Приватбанк» загалом має ефективну систему управління ризиком ліквідності протягом досліджуваного періоду.

2.3 Сучасні проблеми банків України з управління ліквідністю та шляхи їх вирішення

Сучасні проблеми управління ліквідністю банків та банківської системи загалом є ключовим аспектом забезпечення економічної стійкості країни в цілому. Ефективне управління ліквідністю банків набуло особливої важливості в умовах підвищеного рівня невизначеності, відтоку строкових коштів клієнтів, валютних коливань тощо.

До традиційних проблем, таких як, збільшення частки непрацюючих кредитів в портфелі банків та наявність значного обсягу короткострокових зобов'язань, ще додаються нові виклики, пов'язані з нестабільністю фінансових ринків, воєнними ризиками та міграцією населення. Усі ці фактори ускладнюють управління ліквідністю банку та вимагають пошуку нових підходів та удосконалення існуючих методів аналізу ліквідності.

Саме тому виявлення та розробка плану заходів для вирішення ключових проблем управління ліквідністю банків є необхідною умовою збереження стійкості всієї банківської системи.

У розділі 2.1 було розглянуто основні відносні показники ліквідності в розрізі 5-ти системно важливих банків та виявлено профіцит ліквідності серед даної групи.

Однак, для більшої об'єктивності отриманих результатів, було додатково розраховано середні показники LCR та NSFR серед усіх банків України (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Середні значення LCR та NSFR серед банків України

Показник	Розрахункова дата							
	01.01. 2021	01.12. 2021	01.01. 2022	01.12. 2022	01.01. 2023	01.12. 2023	01.01. 2024	01.10. 2024
LCR _{ВВ} , %	456	663	458	1303	1494	3089	2340	452
LCR _{ів} , %	3031	317	376	921	856	922	758	598
NSFR, %	–	235	219	216	235	329	345	278

Джерело: складено автором за (Пруденційні нормативи та ліміти..., 2024)

У ході дослідження було визначено, що середні показники ліквідності вагомо перевищують значення зазначених коефіцієнтів серед 5-ти системно важливих банків. Екстремально високі значення коефіцієнтів серед банківських установ спостерігались в період 01.12.2022 р. – 01.01.2024 р. Середнє значення LCR у національній валюті та в іноземній валюті в грудні 2023 року досягли максимуму – 3089% та 922% відповідно, за рахунок показників АТ "Альпарі Банк" (LCR_{ВВ} – 161596%; LCR_{ів} – 21958%). Даний банк був найменшим в Україні та на липень 2024 року НБУ відкликав його ліцензію (Національний банк відкликав ..., 2024). Не враховуючи дані по АТ «Альпарі Банк», середнє значення показників LCR на грудень 2023 року у національній валюті та в іноземній валюті склали б 572% та 587% відповідно.

Як найменший банк, АТ «Альпарі Банк», ймовірно, мав обмежену клієнтську базу та обережно підходив до кредитування через високі кредитні ризики. Це особливо характерно для періоду економічної нестабільності, коли навіть великі банки більш обережно ставляться до видачі нових кредитів. У результаті АТ «Альпарі Банк» зберігав ліквідні кошти, але не використовував їх для активних операцій, що призводило до дуже високих показників LCR.

Зважаючи на той факт, що дані по «Альпарі Банк» можна визнати статистичним викидом вибірки. Варто зазначити, що викиди ускладнюють об'єктивну оцінку стану ліквідності та регулювання на макрорівні. Проте навіть без

урахування показників даного банку, в системі зберігається значний надлишок ліквідності.

Аналіз «Пруденційних нормативів та лімітів відкритої валютної позиції (у розрізі банків)» (2024) показав, що найбільш значні перевищення нормативів ліквідності, встановлених НБУ, спостерігаються серед малих приватних банків. Натомість системно важливі ощадні та державні банки мають менший запас ліквідності, але теж з профіцитом.

Основним фактором, який вплинув на надлишковий запас ліквідності серед банків України є війна та ризики, які пов'язані з нестабільністю економіки. Банки сформували значні запаси для покриття можливих ризиків. В даному випадку, надлишок ліквідності є перевагою для банківської системи в цілому, адже банки зможуть пройти реальні стрес-тести та система залишиться стабільною та надійною.

З іншого боку, для банківських установ профіцит ліквідності є не тільки методом збереження стійкості при реалізації стрес-сценаріїв, а й причиною недоотримання значного обсягу прибутків. В даному випадку, банк має діяти відповідно до обраної стратегії управління ліквідністю та принципів. Наприклад, як вже зазначалось раніше АТ КБ «Приватбанк» керується принципом пріоритетності «ліквідність над прибутковістю» при управлінні ризиком своєї ліквідності.

Для банків України важливо забезпечити ефективне використання надлишкової ліквідності, знижуючи її до оптимального рівня.

Банки значною мірою залежить від короткострокових депозитів (до 1 місяця), які клієнти можуть вилучити в будь-який момент (як приклад – АТ КБ «Приватбанк»). Це змушує банки зберігати значні обсяги ліквідності для виконання своїх зобов'язань перед вкладниками. Саме тому, менеджмент банків, має спрямувати увагу на диверсифікацію депозитів за строками. Банки мають зосередитися на залученні середньо- та довгострокових ресурсів, що дозволить більш ефективно планувати використання ліквідності і зменшить ризик відтоку коштів. Наприклад, банки можуть створювати гнучкі депозитні продукти, які

поєднують строковий депозит із можливістю часткового зняття без втрати нарахованих відсотків за умови, що основна сума залишається на рахунку. Це допоможе клієнтам відчувати більше гнучкості, обираючи середньо- чи довгостроковий вклад. Також, як один з можливих варіантів, банки можуть пропонувати бонусні відсотки за пролонгацію депозитів. У такому разі, якщо клієнт погоджується продовжити депозит на такий самий або довший строк, банк може надавати додатковий бонус до ставки. Це стимулюватиме клієнтів залишати кошти на депозитах на більш тривалий період.

Крім того, традиційною проблемою в управлінні ліквідністю залишається наявність значного обсягу непрацюючих кредитів в портфелях банків (рис. Б.1).

НБУ зазначає, що в банках України знижується якість кредитних портфелів, що зумовлює потребу у збільшенні відрахувань банків у резерви. Регулятор наголошує на тому, що така ситуація виникла внаслідок війни, адже було зруйновано чимало активів та заставного майна, погіршилась платоспроможність позичальників (Рівень непрацюючих кредитів (NPL), 2024).

На сьогодні банки з обережністю кредитують як фізичних осіб так і бізнеси через високі ризики неповернення кредитів. На нашу думку, дану проблему треба вирішувати на макрорівні через створення державних чи приватних страхових механізмів, які допомагають захищати банки від неповернення кредитів, підвищать їхню готовність до кредитування. Це може в подальшому стимулювати кредитування бізнесу та населення, особливо в регіонах із підвищеними ризиками.

Наприклад, банки можуть створити об'єднаний страховий пул, де вони разом з іншими банками вносять внески до загального фонду, який покриває частину втрат за кредитами. Це дозволить банкам знизити індивідуальні ризики та зберегти стабільний рівень ліквідності.

Також держава може створити фонд, який виступатиме гарантом за певними видами кредитів, особливо для малого та середнього бізнесу у високоризикових регіонах. Це забезпечить покриття частини або навіть повної суми кредиту в разі дефолту. Наприклад, у разі неплатоспроможності позичальника фонд відшкодує банку певний відсоток (наприклад, 50–80%) суми позики.

На мікрорівні, банк може провести реструктуризацію кредитів за строками погашення та пролонгувати їх, для того, щоб повернути хоча б частину коштів.

Як показав попередній аналіз загального рівня ліквідності банків України, малі приватні банки мають значно вищий запас ліквідності порівняно з великими системно важливими банками. Така асиметрія між банками різного розміру ускладнює реалізацію єдиної політики управління ліквідністю на рівні всієї банківської системи.

Оскільки саме малі банки демонструють надмірну ліквідність, НБУ може запровадити спеціальні правила для цих установ, спрямовані на раціональне використання ліквідності та забезпечення оптимального співвідношення між активами та пасивами.

НБУ може запровадити вимогу для малих банків щодо мінімальної частки кредитів у загальному портфелі активів. Наприклад, банк повинен використовувати не менше 40% своєї ліквідності на кредитування. Це стимулюватиме банки спрямовувати частину своїх коштів у реальний сектор економіки. Або, наприклад, для диверсифікації інвестиційного портфеля малі банки можуть бути зобов'язані інвестувати в корпоративні облігації великих надійних компаній. Це сприятиме розвитку фондового ринку України та дозволить банкам використовувати надлишкову ліквідність ефективніше.

Узагальнені пропозиції щодо вирішення проблем управління ліквідністю на мікро- та макрорівнях наведено на рисунку 2.8.

Загалом, можемо зробити висновок, що управління ліквідністю банків має відбуватись на всіх рівнях у комплексі. Від управління менеджментом на рівні банків (мікрорівні) залежить ліквідність всієї банківської системи. При управлінні ліквідністю на макрорівні НБУ реалізує єдину політику для всіх банків України.

Залежність банків від короткострокових депозитів (переважно до 1 місяця)

- Пропозиція: диверсифікація депозитів за строками (мікрорівень)
- Метод 1: впровадження строкових депозитів із можливістю часткового зняття без втрати нарахованих відсотків за умови, що основна сума залишається на рахунку
- Метод 2: впровадження бонусних відсотків за пролонгацію депозитів

Значний обсяг непрацюючих кредитів в портфелях банків

- Пропозиція: створення державних або приватних страхових механізмів щодо неповернення кредитів
- Метод 1 (макрорівень): створення банками об'єднаного страхового пулу
- Метод 2 (макрорівень): створення державного фонду який буде виступати гарантом за певними видами кредитів
- Метод 3 (мікрорівень): реструктуризація кредитів за строками погашення та їх пролонгація

Асиметрія запасів ліквідності між банками різного розміру

- Пропозиція: запровадження спеціальних правил управління ліквідністю для малих банків
- Метод 1 (макрорівень): запровадження вимог регулятором для щодо мінімальної частки кредитів у загальному портфелі активів малих банків.
- Метод 2 (макрорівень): впровадження регулятором вимог щодо диверсифікації інвестиційного портфеля малих банків

Рисунок 2.8 – Основні проблеми з управління ліквідністю та пропозиції щодо їх вирішення

Джерело: складено автором

Однак, на нашу думку, головний регулятор банківської діяльності має враховувати специфіку роботи банків та пропонувати деякі рішення для окремих груп, зокрема для малих банків, операційна діяльність яких є більш обмеженою в порівнянні з державними та приватними системно-важливими банками.

ВИСНОВКИ

Дослідження сутності ліквідності банку здійснювалось великою кількістю науковців та фінансових інституцій. Виокремлено основні підходи щодо трактування поняття «ліквідність банку» та сформовано власне визначення, за яким ліквідність банку – це здатність банку збалансовувати власні, залучені та позикові ресурси з розміщеними активами за обсягами та строками з одночасним потенційним розширенням активних операцій.

Констатовано, що задля здійснення ефективного управління ліквідністю банку існує об'єктивна необхідність у визначенні факторів впливу. В економічній науковій літературі найпоширенішим є поділ факторів на зовнішні та внутрішні. У роботі розширено коло базових досліджень та систематизовано основні варіанти класифікації факторів впливу за наступними ознаками: механізм взаємодії факторів та ліквідності банку; часовий характер впливу; рівень впливу; природа впливу.

Визначено, що управління ліквідністю банку включає в себе наступні напрями реалізації: формування стратегії управління ліквідністю, методи управління та методи аналізу ліквідності банківської установи.

Найефективнішою стратегією управління ліквідністю банків є збалансування активів та пасивів, що дозволяє одночасно мінімізувати ризики ліквідності та максимізувати чистий фінансовий результат.

В роботі розглянуто такі методи управління ліквідністю, як фондового пулу, конверсії фондів, управління резервною позицією, сек'юритизації, математичного моделювання, управління кредитною позицією, та визначено, що їх комбіноване або почергове використання дозволяє досягнути обраних цілей управління – максимізувати прибуток при розширенні активних операцій, мінімізувати ризики за рахунок збільшення запасу ліквідності або за рахунок збалансування грошових потоків або шляхом моделювання сценаріїв, тощо.

При загальній оцінці стану ліквідності банків України виявлено, що з впровадженням європейських практик (Базель III) у вітчизняній методикі оцінки ліквідності банку значна увага приділяється аналізу коефіцієнтів покриття

ліквідністю (LCR) та чистого стабільного фінансування (NSFR), що є елементом управління ліквідністю НБУ на мікрорівні.

Проведено аналіз ліквідності серед групи з 5-ти системно важливих банків і по середнім показникам усіх банків України та виявлено значні надлишки ліквідності. Це сигналізує про нераціональне використання ресурсів банків, адже банківські установи зберігають кошти у високоякісних ліквідних активах, не інвестуючи надлишок та як наслідок недоотримуючи потенційний прибуток.

Зроблено попередні припущення щодо причин завищених показників, зокрема: банки зберігають значні запаси ліквідності задля покриття ризиків, які були прораховані за стрес-сценаріями; банки в умовах невизначеності з обережністю ставляться до кредитування та загалом попит на кредити скорочується; банки готуються до змін в монетарній політиці, пов'язаних зі Стратегією пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування.

Досліджено практичні аспекти управління ліквідністю на прикладі АТ КБ «Приватбанк», а саме розглянуто динаміку дисбалансів між фінансовими активами та зобов'язаннями за строками погашення та визначено, що менеджменту АТ КБ «Приватбанк» доцільно працювати у напрямку підвищення збалансованості ресурсів за строками (до 1 місяця; 1-3 місяців та понад 5 років), особливо при негативних розривах ліквідності, адже при недостатності ресурсів для погашення зобов'язань банк буде залучати кошти з зовнішніх джерел вірогідно за підвищеними ринковими ставками. Загалом, виявлено, що найбільший системний банк України – «Приватбанк» має ефективну систему управління ліквідністю протягом 2019–2024 рр.

При розгляді загальних тенденцій щодо стану ліквідності банків, відмічено, що сьогодні банки фінансуються фактично за рахунок вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання, а попит на рефінансування НБУ та на міжбанківському ринку активно скорочується.

На 2024 рік основною проблемою в управлінні ліквідністю є значний профіцит ліквідності в банківській системі. З одного боку, профіцит є виправданим,

адже в умовах підвищеної невизначеності, на фоні воєнних дій та зміні стратегій в монетарній політиці, банки мають зберігати значні запаси ліквідності для покриття відтоків коштів при реалізації найгірших сценаріїв і таким чином зберігати загальну стабільність банківської системи. З іншого боку, банківські установи недотримують потенційні прибутки. Тож для банків України важливо забезпечити ефективне використання надлишкової ліквідності, знижуючи її до оптимального рівня.

В роботі узагальнено актуальні проблеми управління ліквідністю та можливі методи їх вирішення:

- 1) Проблема: залежність банків від короткострокових депозитів (до 1 місяця), які клієнти можуть вилучити в будь-який момент.

Методи вирішення: впровадження строкових депозитів із можливістю часткового зняття без втрати нарахованих відсотків за умови, що основна сума залишається на рахунку; впровадження бонусних відсотків за пролонгацію депозитів;

- 2) Проблема: наявність значного обсягу непрацюючих кредитів в портфелях банків, внаслідок чого банки надають перевагу менш дохідним та менш ризиковим інструментам.

Методи вирішення: створення банками об'єднаного страхового пулу; створення державного фонду який буде виступати гарантом за певними видами кредитів; реструктуризація кредитів за строками погашення та їх пролонгація;

- 3) Проблема: асиметрія запасів ліквідності між банками різного розміру, що ускладнює реалізацію єдиної політики управління ліквідністю на рівні всієї банківської системи (малі банки демонструють надмірну ліквідність).

Методи вирішення: запровадження вимог регулятором для щодо мінімальної частки кредитів у загальному портфелі активів малих банків; впровадження регулятором вимог щодо диверсифікації інвестиційного портфеля малих банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безвух, С. В. (2015). Ліквідність банку: Сутність та фактори впливу. *Ефективна економіка*, (12).<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4650>
2. Вінниченко, О. (2024). Ліквідність банку: Сутність, фактори впливу та методи оцінки. *Business Inform*, 4(555), 204. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-199-206>
3. Гаркуша, Ю., & Антонюк, А. (2024). Забезпечення банківської ліквідності в сучасних умовах. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 330(3), 242. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-36>
4. Герасимович, А. М., Алексеєнко, М. Д., & Парасій-Вергуненко, І. М. (2004). Аналіз банківської діяльності.
5. Грудзевич, У., & Дребот, Н. (2023). Аналіз ліквідності та прибутковості банківської системи України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (48), 2. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-75>
6. Звіт про фінансову стабільність (Звіт Національного банку України). (2024). https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf?v=9
7. Здійснено чергові кроки для наближення банківського регулювання до стандартів ЄСНБУ. (2024, Липень 23). . [https://bank.gov.ua/ua/news/all/zdiysneno-chergovi-kroki-dlya-nablijennya-bankivskogo-regulyuvannya-do-standartiv-yes](https://bank.gov.ua/ua/news/all/zdiysneno-cherгови-kroki-dlya-nablijennya-bankivskogo-regulyuvannya-do-standartiv-yes)
8. Касьянов В. В., & Нікольчук Ю. М. (2022). Стратегії управління ліквідністю комерційного банку. *Сучасне управління організаціями: Концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку* (с.124-125). Видавництво Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. http://kbi.karazin.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnik_menegment_2022.pdf#page=124
9. Коваленко, В. (2020). Управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності. *Ефективна економіка*, (7), 4-5. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.12>

10. Косарева, І.П., & Крамська, Д.О. (2018). Ліквідність банку: Сутність та вплив основних факторів на діяльність банків. *Економіка та управління підприємствами*, (29), 101. http://bses.in.ua/journals/2018/29_1_2018/22.pdf
11. Криклій, О., & Рябіченко, Д. (2012). Методичне забезпечення аналізу ліквідності банку в посткризових умовах. *Ефективна економіка*, (12).
12. Крупка, М. (Ред.). (2023). Банківська система: Підручник (2-ге вид., переробл. і доповн.). ЛНУ ім. Івана Франка. 337-381. https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/Bank_Syst_PIDRUCH_Krupka_Andrushchak_Paitra_2023.pdf
13. Ладан, О. (2020). Фактори впливу на ліквідність банків України. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах господарювання : *Зб. тез доп. VII Всеукр. наук.-практ. заоч. конф.*, 239–240. <https://eprints.cdu.edu.ua/5064/1/zb-231-233.pdf>
14. Національний банк скасував розрахунок банками нормативу короткострокової ліквідності. (2022, 23 березня). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-skasuvav-rozrahunok-bankami-normativu-korotkostrokovoyi-likvidnosti>
15. Національний банк відкликав банківську ліцензію в АТ Альпарі Банк” на підставі поданого ним клопотання. (2024, 27 червня). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vidklikav-bankivskulitsenziyu-v-aktsionernogo-tovaristva-alpari-bank-na-pidstavi-podanogo-nim-klopottannya>
16. Новосьолова, О. (2020). Ліквідність банку та банківської системи України як індикатор ефективності банківської діяльності. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: *Економіка і управління*, 31(70), 77. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-3-48>
17. Організаційна структура управління АТ КБ «ПриватБанк» (Рішення наглядової ради АТ КБ «Приватбанк», протокол 23). (2023). https://static.privatbank.ua/files/0000003455633596_.pdf

18. Основні показники діяльності банків. (2024). *Національний банк України*.
https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2024-09-01.xlsx
19. Окрема проміжна скорочена фінансова звітність за шість місяців, що закінчилися 30 червня 2024 року. (2024). Акціонерне товариство комерційний банк "Приватбанк". https://static.privatbank.ua/files/Okrema_promizhna_skorochena_finansova_zvitnist_za_shist_misyatsiv_shcho_zakinchylys_30_chervnya_2024_roku.pdf
20. Павленко, Л. Д., Крухмаль, О. В., & Заріцька, А. (2021). Інструменти управління ліквідності банку в умовах трансформації міжнародних правових норм у національне законодавство. *Ефективна економіка*, 4.
https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/88506/1/Pavlenko_liquidity.pdf
21. Політика банківської групи Приватбанк в галузі управління ризиками (Наказ №СП-2015-6581897). (2015). https://static.privatbank.ua/files/data/pol_risk_site.pdf
22. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, Постанова Національного банку України № 368 (2024) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
23. Про затвердження Положення про організацію процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності в банках України та банківських групах: Постанова НБУ, №88 (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0088500-24>
24. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. (2018, червень). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n129>
25. Пруденційні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції (у розрізі банків). (2024, жовтень). Національний банк України.
https://bank.gov.ua/files/stat/Ratios_by_Banks_2024-10-01.xlsx
26. Путінцева, Т. В. (2020). Управління ліквідністю комерційних банків. *Вісник Університету банківської справи*, 2(38), 48–49. [https://doi.org/10.18371/2221-755x2\(38\)2020219745](https://doi.org/10.18371/2221-755x2(38)2020219745)

27. Регулювання ліквідності банків. (2024). Національний банк України. https://bank.gov.ua/files/PInterestRates_Facts.xls
28. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). (2024, жовтень). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl#1243-za-obsyagom-nepratsyuyuchykh-kredytiv-npl>
29. Річний звіт АТ КБ "Приватбанк". (2019). Акціонерне товариство комерційний банк "Приватбанк". https://static.privatbank.ua/files/Richnij_zvit_za_2019r.pdf
30. Річний звіт АТ КБ "Приватбанк". (2020). Акціонерне товариство комерційний банк "Приватбанк". https://static.privatbank.ua/files/PB_SepUkr_2021.03.15_Zvit_Last_n.pdf
31. Річний звіт АТ КБ "Приватбанк". (2021). Акціонерне товариство комерційний банк "Приватбанк". https://static.privatbank.ua/files/doc2_09092022.pdf
32. Річний звіт АТ КБ "Приватбанк". (2022). Акціонерне товариство комерційний банк "Приватбанк". https://static.privatbank.ua/files/dod1_01052023_2022.pdf
33. Річний звіт АТ КБ "Приватбанк". (2023). Акціонерне товариство комерційний банк "Приватбанк". https://static.privatbank.ua/files/Richnyy_zvit_za_2023.pdf
34. Руденок, О. А., & Волков, В. В. (2018). Управління ліквідністю банку в умовах переходу до нових стандартів Базеля III. Економіка і організація управління, 29(1), 106. <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/5881>
35. Серпенінова, Ю. С., Ребрик, Ю. С., Дмитрієв, Є. Є., & Бурденко, І. М. (2011). Фінансовий механізм управління ліквідністю банку. ТОВ «Університетська книга». 12-19. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50161/7/Finansovyi_mekhanizm_upravlinnia_likvidnistiu_banku.pdf
36. Системно важливі банки. (б. д.). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib>
37. Скасовуються економічні нормативи миттєвої та поточної ліквідності. (2019, 6 серпня). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/skasovuyutsya-ekonomichni-normativi-mittyevoyi-ta-potochnoyi-likvidnosti>

38. Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування. (б. д.). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/files/RoyF1QaSmKIWScQ>
39. Чібісова, В. Ю. (2020). Проблема забезпечення ефективного регулювання ліквідності банків у сучасних умовах. *Business Inform*, 2(505), 351. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-2_0-pages-350_357.pdf
40. Anindyajati, N., & Hanggraeni, D. (2022). Analysis of determinant factors of liquidity coverage ratio (LCR) on conventional banks in Indonesia periods 2018 – 2021. *Proceedings of the 1st International Conference on Contemporary Risk Studies*, 9. <https://doi.org/10.4108/eai.31-3-2022.2320620>
41. Board of Governors of the Federal Reserve System. What is the difference between a bank's liquidity and its capital? (2019). https://www.federalreserve.gov/faqs/cat_21427.htm
42. Dini Hariyanti, Soeharjoto Soekapdjo, Debbie Aryani Tribudhi & Erny Tajib. (2020). Internal and external factor that influence liquidity: Case of conventional banks in Indonesia. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9(3), 7069. https://www.researchgate.net/publication/342048745_Internal_And_External_Factor_That_Influence_Liquidity_Case_Of_Conventional_Banks_In_Indonesia
43. Morina, D., & Qarri, A. (2021). Factors that affect liquidity of commercial banks in Kosovo. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 229. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p229>
44. Scopus. (б. д.). <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic&zone=header&origin=#basic>
45. Tojiev, R. R. (2021). Factors affecting the liquidity of commercial banks. *International Journal of Economics, Commerce and Management. United Kingdom*, IX(4), 142. <https://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2021/04/9412.pdf>
46. VOSviewer - Visualizing scientific landscapes. (б. д.). VOSviewer. <https://www.vosviewer.com>

ДОДАТОК А

Структура високоліквідних активів та зобов'язань банків України

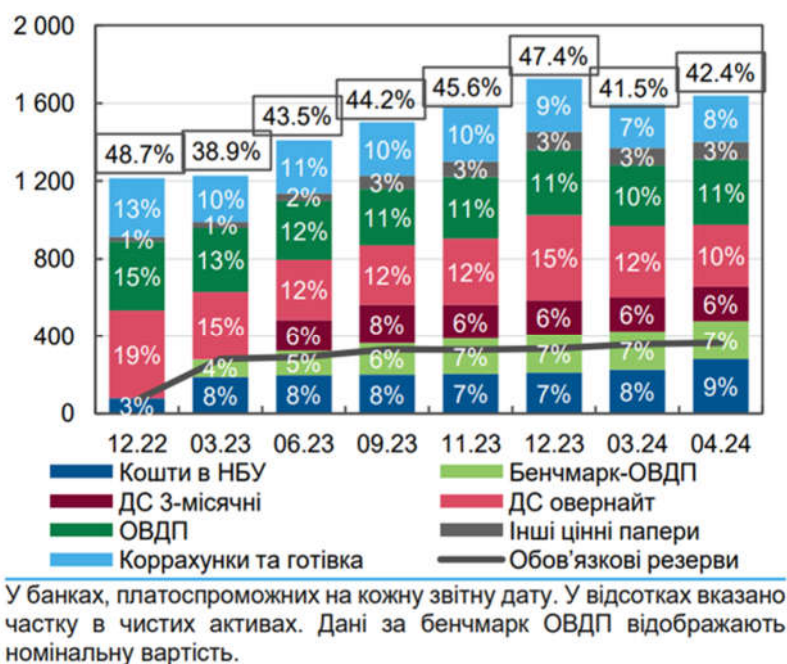
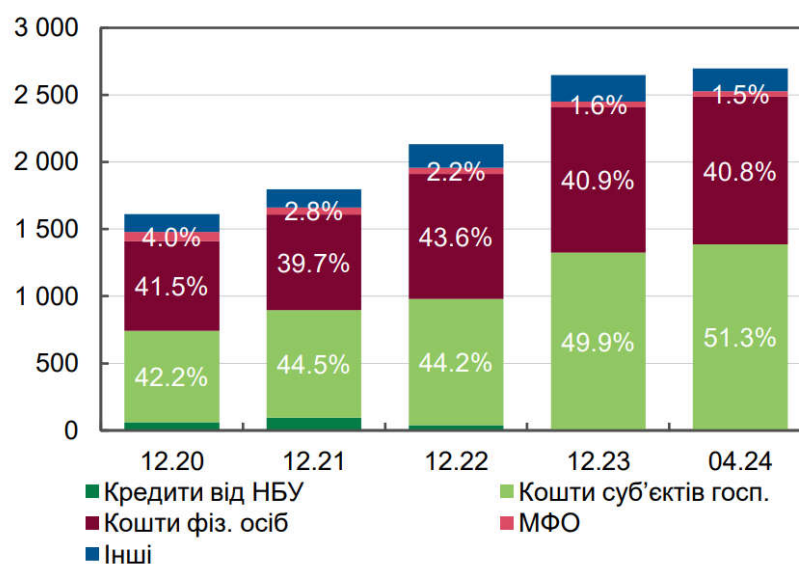

Рисунок А.1 - Високоліквідні активи в усіх валютах, еквівалент млрд грн, та їхня частка в чистих активах

Джерело: (Звіт про фінансову стабільність, 2024, с.22)

У відсотках вказано частку в зобов'язаннях.

Рисунок А.2 - Структура зобов'язань банків, млрд грн

Джерело: (Звіт про фінансову стабільність, 2024, с.23)

ДОДАТОК Б

Частка непрацюючих кредитів у банках України

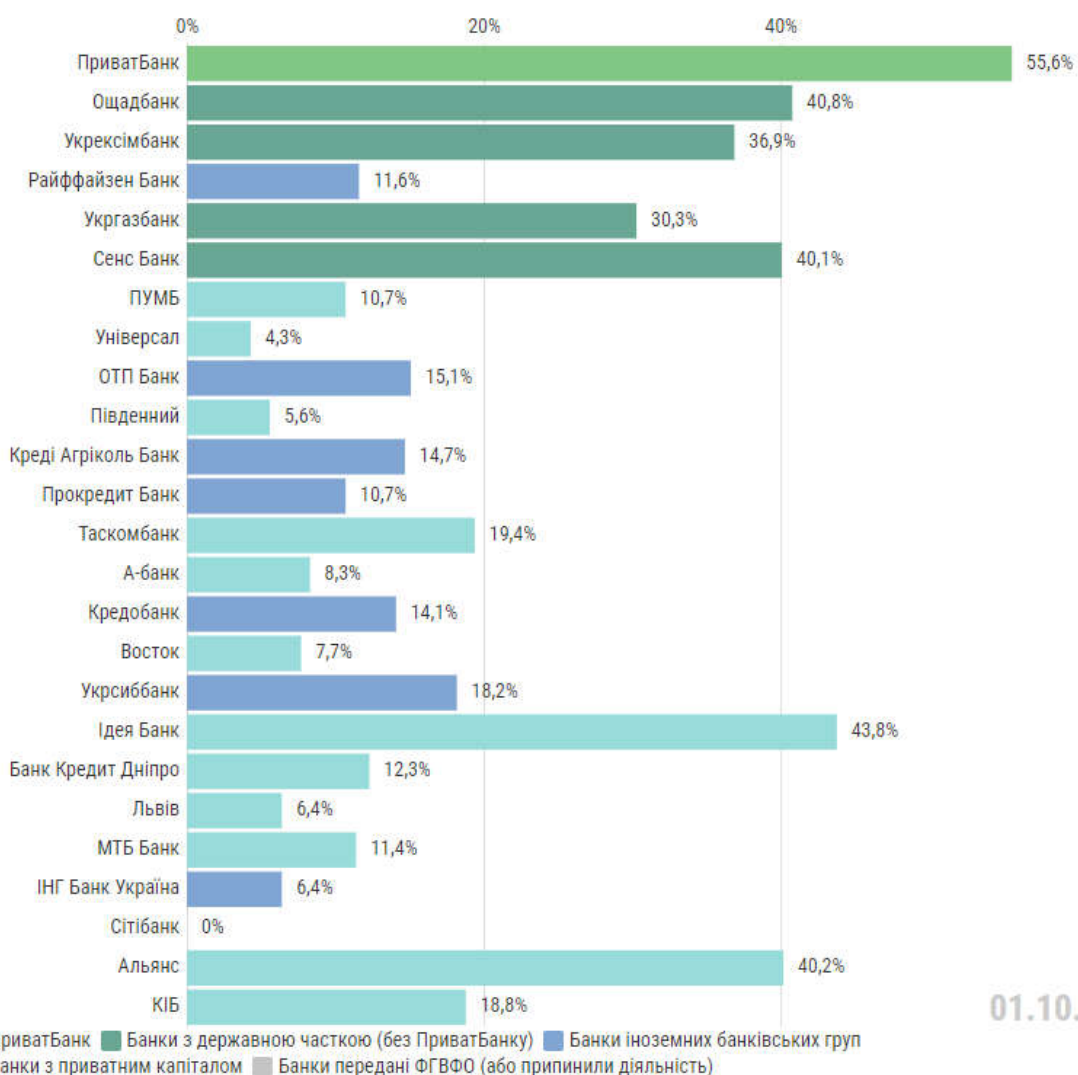

Рисунок Б.1 - Частка непрацюючих кредитів (NPL) 25 банків із найбільшим обсягом кредитного портфеля, % (на 01.10.2024 р.)

Джерело: (Рівень непрацюючих кредитів (NPL), 2024)